

บทที่ ๓

ระบบเศรษฐกิจภาคเหนือกับการขยายตัวของการผลิตเพื่อขาย

พ.ศ. ๒๔๖๔ - พ.ศ. ๒๔๘๔

นับตั้งแต่รัฐบาลสร้างทางรถไฟสายเหนือจากปากน้ำโพ จังหวัดนครสวรรค์ จนถึงเมืองเชียงใหม่ ปี พ.ศ. ๒๔๖๔ เป็นต้นมา ได้เกิดกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจอย่างสำคัญหลายประการในภาคเหนือ ประการแรกทางรถไฟมีส่วนอย่างมากในการย้ายเส้นทางการค้าและความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างภาคเหนือกับพม่า มาเป็นความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างภาคเหนือกับกรุงเทพฯ ซึ่งมีพ่อค้าคนจีนผูกขาดกิจการค้าต่าง ๆ อยู่เป็นส่วนใหญ่ ประการที่สองสืบเนื่องมาจากเงื่อนไขในประการแรก คือทางรถไฟได้ช่วยเสริมบทบาททางการค้าของพ่อค้าคนจีนในภาคเหนือให้มีความได้เปรียบพ่อค้าชนชาติอื่น ๆ ที่มีบทบาทอยู่เดิม เช่น พ่อค้าพม่าและไทยใหญ่ ซึ่งต้องพึ่งพาการค้ากับพม่า ค่ายเหตุนั้นพ่อค้าคนจีนรุ่นใหม่จึงหลังไหลติดตามทางรถไฟขึ้นมาทำการค้าในภาคเหนืออีกเป็นจำนวนมากค่อ

เนื่องจากพ่อค้าคนจีนรุ่นดั้งเดิมก่อนมีทางรถไฟ ประการที่สาม พ่อค้าและนายทุนคนจีนเหล่านี้ได้ใช้เงื่อนไขของการคมนาคมขนส่งที่สะดวกขึ้น รับซื้อพืชผลทางการเกษตรในภาคเหนือส่งไปขายแก่พ่อค้าส่งออกในกรุงเทพฯ การค้าสินค้าเกษตรนี้กระตุ้นให้การผลิตในภาคเกษตรขยายตัวเพิ่มขึ้น ทั้งด้านปริมาณและชนิดของผลผลิต ประการที่สี่ ในสภาพที่การค้าขยายตัว ระบบเศรษฐกิจจึงมีความต้องการสินเชื่อทั้งเพื่อการค้า การแลกเปลี่ยนและการบริโภค ทุนหรือความมั่งคั่งที่พ่อค้าดั้งเดิมสะสมเอาไว้ จึงถูกนำออกมาสนองความต้องการสินเชื่อนี้

ทุนเงินกู้ในภาคเหนือจึงขยายตัวไปพร้อม ๆ กับการค้า และที่ดินในเขตเพาะปลูกอุดมสมบูรณ์รอบเมืองกลายเป็นทรัพย์สินที่มีมูลค่าเพิ่มขึ้น ผู้มีทุนเริ่มสะสมที่ดิน เพื่อเก็งกำไร ประการสุดท้าย ทางรถไฟมีส่วนทั้งทางตรงและทางอ้อมที่ทำให้เกิดโรงงานอุตสาหกรรมขึ้นในภาคเหนือ แม้ว่าส่วนใหญ่เป็นโรงงานขนาดเล็กและเป็นกิจการแปรรูปผลผลิตเกษตร เช่น

โรงสี โรงเลื่อย โรงงานทอผ้า โรงงานน้ำตาล นอกจากนี้เป็นโรงงานที่ผลิตสินค้าสนอง
 ตอบความต้องการบริโภคภายในภาคเหนือ เช่น โรงน้ำแข็ง

ภายใต้เงื่อนไขทางเศรษฐกิจที่เปลี่ยนแปลงไปนี้ นายทุนและพ่อค้าคนจีนได้ประ-
 โยชน้อยอย่างมาก สามารถดำเนินกิจการอันเป็นการ สะสมทุนขั้นต้นและมีบทบาทนำนายทุนและ
 พ่อค้ากลุ่มอื่น ๆ ทั้งนี้ในบั้นนี้จะได้ศึกษามหาทางเศรษฐกิจด้านต่าง ๆ ของกลุ่มนายทุน
 และพ่อค้าเหล่านี้ ทั้งกลุ่มดั้งเดิมที่มาก่อนทางรถไฟและกลุ่มรุ่นใหม่ที่มาหลังทางรถไฟ โดย
 เน้นถึงวิธีการขยายทุนในด้านการค้า การเกษตร อุตสาหกรรมและการเงิน และความ
 สัมพันธ์ภายในกลุ่ม ตลอดจนศึกษาถึงการแข่งขันระหว่างพ่อค้าคนจีนและกลุ่มทุนอื่น ๆ ทั้ง
 นี้เพื่อเป็นพื้นฐานในการ เข้าใจบทบาทของกลุ่มทุนในกระบวนการเปลี่ยนแปลงเข้าสู่ระบบทุน
 นิยม

การค้าทางรถไฟกับพ่อค้าคนจีน

เส้นทางรถไฟที่มาถึงเมืองเชียงใหม่ทำให้การขนส่งสินค้าระหว่างเมืองต่าง ๆ
 ในภาคเหนือกับกรุงเทพฯ เร็วขึ้น และทำให้ต้นทุนการขนส่งลดลงเมื่อเปรียบเทียบกับการ
 ขนส่งทางเรือ กล่าวคือค่าบรรทุกเรือหามละ ๑๐ บาท เรือขนาดใหญ่บรรทุกได้ ๕๐ หาม
 หรือประมาณ ๓ ตัน เป็นเงิน ๕๐๐ บาท ถ้าเทียบกับรถไฟบรรทุกได้ ๑๐ ตัน (กช. ร.๖
 ค.ค. ๕.๓/๘) ถ้าสินค้าหนัก ๓ ตันจะเป็นเงินเพียง ๑๕๐ บาท นอกจากนี้การค้าขาย
 ทางรถไฟยังทำได้ตลอดปี ไม่ต้องรอฤดูน้ำเช่นเดียวกับการค้าทางเรือ ด้วยเหตุต่าง ๆ
 เหล่านี้ การค้าทางรถไฟจึงเข้ามาแทนที่การค้าทางเรือได้อย่างรวดเร็ว พ่อค้าคนจีนที่
 เคยค้าขายทางเรือกับพ่อค้าในกรุงเทพฯ หันมาใช้รถไฟขนส่งสินค้าจนกระทั่งกลายเป็น
 เส้นทางขนส่งสินค้าหลักของภาคเหนือไปที่สุดในที่สุด ขณะเดียวกันการค้าขายแดนระหว่างภาค
 เหนือกับพม่าก็ได้ลดปริมาณลงเป็นลำดับ เนื่องจากการบรรทุกสินค้าด้วยวิธีต่างขนส่งสินค้า
 ได้ปริมาณน้อยกว่าการขนส่งทางรถไฟแต่กลับต้องใช้เวลามากกว่า และการค้าทางรถไฟ
 สามารถซื้อสินค้าสำเร็จรูปจากต่างประเทศได้หลากหลายกว่าการค้าขายแดน ซึ่งส่วนใหญ่
 เป็นสินค้าสำเร็จรูปจากอังกฤษ จากปริมาณสินค้าที่รับทางรถไฟของภาคเหนือ พ.ศ. ๒๔๖๐ -

๒๔๗๕ (ตารางที่ ๓๑) สินค้าสำคัญได้แก่สินค้าเบ็ดเตล็ดทั่วไป เกลือ ปลา น้ำมันก๊าด น้ำตาล ก่อนทางรถไฟไปถึง เมืองเชียงใหม่เมืองลำปาง เป็นเมืองที่รับสินค้าทั่วไป เนื่องจากเป็นศูนย์กลางที่จะมีพ่อค้ามารับสินค้าไปขายต่อ แต่เมื่อรถไฟมาถึงเมืองเชียงใหม่ ศูนย์กลางการค้าของภาคเหนือจึงเปลี่ยนจากเมืองลำปางเป็นเมืองเชียงใหม่ ปริมาณการรับสินค้าทั่วไปและหีบห่อบรรจุภัณฑ์ส่งมาลงที่สถานีเมืองเชียงใหม่มากกว่าเมืองลำปาง จึงกล่าวได้ว่าเมืองเชียงใหม่และลำปาง เป็นศูนย์กลางของการค้าสินค้าที่สำคัญ เพราะนอกจากจะเป็นศูนย์กลางของการค้าที่พ่อค้าจะนำสินค้าไปกระจายในเขตชนบทรอบเมืองและเมืองทางเหนือขึ้นไปแล้ว สินค้าสำเภาเรือรูปที่ขนส่งมาทางรถไฟมาถึงเมืองเชียงใหม่ยังถูกนำไปขายต่อถึงเมืองเชียงคอง และมณฑลยูนนานในประเทศจีนตอนใต้โดยพ่อค้าจีนฮ้อ (BCR 1923 : 44) นอกจากนี้ยังมีเมืองอื่น ๆ ที่เป็นเมืองชุมทางและเป็นศูนย์กลางของการค้าทางรถไฟสำหรับแต่ละท้องถิ่นอีก เช่นเมืองอุตรดิตถ์เป็นศูนย์กลางของเมืองน่าน เมืองลำปาง เป็นศูนย์กลางของเมืองพะเยาและเชียงราย และเด่นชัยซึ่งเป็นสถานีรถไฟและตลาดกลางของเมืองแพร่และเขตใกล้เคียง

สำหรับย่านการค้าเดิมในแต่ละเมือง ย่านการค้าและรับส่งสินค้าได้เปลี่ยนจากย่านการค้าทางเรือเป็นย่านการค้าใหม่ที่ใกล้เคียงกับสถานีรถไฟ เช่นเมืองเชียงใหม่เปลี่ยนจากย่านวัดเกตุเป็นย่านสถานีรถไฟ ถนนเจริญเมืองและถนนท่าแพ เมืองลำปางเปลี่ยนจากย่านตลาดจีนริมแม่น้ำวัง เป็นย่านสมคูนและตลาดเกาจาวใกล้สถานีรถไฟ (ศักดิ์ รัตนชัย, สัมภาษณ์)

นอกจากทางรถไฟจะนำเอาสินค้าสำเภาเรือจำนวนมากมาจากกรุงเทพฯแล้ว คนจีนในกรุงเทพฯ และภาคกลางก็ได้ทยอยอพยพมายังภาคเหนือพร้อม ๆ กับการสร้างทางรถไฟ อันนับเป็นพ่อค้าคนจีนรุ่นใหม่ที่มาสมทบกับพ่อค้าคนจีนดั้งเดิมซึ่งอพยพมาตั้งหลักแหล่งในภาคเหนือตั้งแต่ต้นกรุงรัตนโกสินทร์

ตารางที่ ๓-๑ ปริมาณสินค้าที่รับทางรถไฟของภาคเหนือ พ.ศ. ๒๔๖๐ - ๒๔๗๕

หน่วย: ตัน

สินค้า	สถานี	ปี															
		๒๔๖๐	๒๔๖๑	๒๔๖๒	๒๔๖๓	๒๔๖๔	๒๔๖๕	๒๔๖๖	๒๔๖๗	๒๔๖๘	๒๔๖๙	๒๔๗๐	๒๔๗๑	๒๔๗๒	๒๔๗๓	๒๔๗๔	
น้ำมันภาค	ท่าเสา (อุทฺรฤกษ์)	๒๓๕	๒๓๓	๒๖๖	๒๐๗	๕๗๕	๖๑๖	๑,๐๓๐	๕๖๕	๕๖๘	๕๖๘	๓๖๐	๕๖๖	๕๕๘	๓๕๖	๓๕๕	๓๐๐
	кенชัย (แหง)	๑๗๕	๒๐๕	๒๑๓	๑๑๕	๕๐๐	๕๓๕	๖๐๘	๕๗๐	๖๕๕	๖๕๐	๑๕๕	๒๗๑	๒๕๐	๓๓๑	๓๗๐	๒๓๗
	นครลำปาง	๕๐๓	๖๒๘	๖๕๘	๗๗๖	๑,๐๓๗	๖๘๕	๕๘๓	๖๗๖	๑,๐๑๑	๕๖๐	๑,๐๕๐	๑,๐๗๐	๑,๕๕๐	๑,๓๕๐	๑,๑๕๐	๘๖๐
สินค้าทั่วไป	ท่าเสา	๗๖๐	๖๗๐	๕๕๕	๗๓๕	๕๕๕	๑,๐๗๓	๑,๐๗๓	๑,๐๘๕	๑,๐๕๕	๑,๐๕๐	๑,๐๖๕	๘๖๗	-	๑๒	-	-
	кенชัย	๕๗๕	๓๕๕	๕๓๐	๒๕๕	๓๓๕	๕๑๐	๕๖๘	๕๕๕	๕๕๕	๕๗๐	๕๓๗	๕๖๖	๕	๒๕	-	-
	นครลำปาง	๑,๑๘๗	๕๕๕	๑,๖๕๖	๑,๖๘๓	๑,๖๘๕	๑,๒๗๐	๑,๒๗๐	๑,๕๕๕	๑,๕๕๐	๑,๕๓๓	๑,๕๑๕	-	-	-	-	-
	นครเชียงใหม่	-	-	-	-	-	-	๑,๕๓๕	๑,๕๑๓	๑,๕๕๐	๑,๕๓๑	๒,๐๕๓	๑,๕๕๓	๒๕	๒๐	-	-
เกลือ	ท่าเสา	๒๘๐	๕๕๕	๒๕๗	๒๕๕	๓๕๗	๓๕๕	๓๗๓	๓๗๗	๒๕๖	๓๑๓	๓๕๕	๒๕๑	๓๗๓	๓๖๓	๓๑๕	๓๓๖
	кенชัย	๘๕๕	๕๓๐	๑,๒๓๕	๕๓๘	๑,๐๑๕	๕๖๗	๘๗๗	๖๕๓	๘๐๘	๕๗๐	๕๖๖	๕๓๓	๘๑๕	๕๖๖	๗๖๕	๕๗๕
	นครลำปาง	๓,๓๕๖	๓,๕๐๐	๓,๕๕๑	๓,๖๖๐	๓,๕๗๕	๑,๕๖๗	๒,๐๘๕	๒,๐๕๐	๒,๕๕๕	๒,๕๕๕	๒,๕๕๕	๓,๑๗๗	๓,๕๕๐	๓,๑๑๕	๕,๓๗๗	๕,๐๘๕
	นครเชียงใหม่	-	-	-	-	-	-	๒,๕๐๓	๒,๒๕๓	๑,๕๐๗	๒,๒๓๓	๑,๕๑๕	๑,๕๗๕	๒,๗๖๓	๒,๖๗๓	๓,๕๕๖	๒,๕๕๓
น้ำตาลและ	ท่าเสา	๑๓๓	๑๓๖	-	๒๒๖	๒๒๖	๗๓	๓๗	๑๐๘	๗๓	๑๒๕	๒๑๐	๑๕๗	๒๕๓	๒๓๓	๒๒๕	๑๗๓
	นครลำปาง	๒๓๑	๑๗๕	๓๒๑	๓๗๑	๓๕๕	๒๕๐	๕๐	๓๓๗	๒๖๕	๒๕๗	๕๖๐	๕๕๕	๕๐๑	๗๐๘	๖๒๘	๕๕๕
ปลา	кенชัย	๕๗๓	๖๐๑	๖๑๕	๓๖๐	๕๖๕	๓๕๓	๕๗๓	๖๕๕	๕๗๑	๓๘๓	๕๘๓	๕๕๗	๕๗๗	๗๕๓	๘๗๓	๕๖๕
	นครลำปาง	๕๕๑	๘๖๗	๖๕๕	๕๕๓	๑,๑๕๓	๑,๐๕๕	๑,๕๖๕	๒,๒๕๖	๑,๕๑๐	๑,๖๕๕	๘๕๕	๗๑๑	๘๗๗	๘๖๕	๑,๐๐๗	๗๕๖
ข้าวสาร	ท่าเสา	-	-	-	-	๕๐๓	๕๓	๕๐	๖๐	๕๖	๑๖๕	-	-	๖๓	๑๖๓	๕๕	๑๕๗
	кенชัย	๒๕๕	๑๕๑	๒๒๓	๒,๖๑๕	๒,๐๖๐	๘๖๖	๒๓๕	๒๕๖	๕๕๓	๕๘๓	๒๕๕	๓๑๕	๕๕๓	๘๗๓	๑,๒๕๖	๘๘๐
	นครลำปาง	๗๐๕	๗๑	๗๗๕	๒,๑๐๕	๒,๑๑๕	๒,๐๕๕	๑,๐๓๑	๕๐๕	๕๗๕	๖๕๗	๕๕๕	๕๐๕	๒๑๐	๕๑๖	๑,๖๓๕	๑๕๗
ไม้ (ตัว)	อุทฺรฤกษ์	๒๓๘	๓๒๕	๒๕	๕๕	๓๕๕	๑๒๓	๓๐	๓๕๕	๖๗	๕๕	๒๕	๑๖	๖	-	-	-
	кенชัย	๑๕๐	๗๕	๒๓	๑๐๓	๑๐๕	๑๕๓	๗	๗๕	๒๓	-	๒	๒๕	๕๕	-	๒๕	๑
	นครลำปาง	๑๕๕	๘๕	๑๖	๘	๒๓	๕๖	๕	๒๐	๗๓	๒๐	๕	-	๕๕	๕๕	๕	๑๘

ที่มา: SYB 1921, 1924-25, 1926-27, 1931-33

๑. การนำเข้าสินค้าสำเร็จรูปจากกรุงเทพฯ

ทางรถไฟทำให้ภาคเหนือสามารถรับสินค้าสำเร็จรูปจากกรุงเทพฯ ได้มากขึ้นทั้งประเภทสินค้าและปริมาณ ภาคเหนือจึงมีสินค้าสำเร็จรูปจากประเทศอื่น ๆ นอกจากสินค้าอังกฤษ โดยเฉพาะสินค้านำเข้าจากประเทศเยอรมันและญี่ปุ่น ราคาสินค้าเยอรมันและญี่ปุ่นต่ำกว่าสินค้าอังกฤษเช่น สินค้าอัญมณีนิยมน และค้ายของเยอรมัน ผ้าและค้ายของญี่ปุ่น เป็นต้น ทางรถไฟจึงได้เปิดตลาดที่ใหญ่อีกแห่งหนึ่งสำหรับสินค้าสำเร็จรูปจากต่างประเทศ และกระทบต่อตลาดสินค้าอังกฤษซึ่งครองตลาดภาคเหนือมาเป็นเวลานาน สินค้าจากเยอรมันและญี่ปุ่นสามารถแย่งชิงตลาดภาคเหนือบางส่วนได้เพราะขายในราคาที่ต่ำกว่า สินค้าที่มาถึงภาคเหนือโดยทางรถไฟ ได้แก่ สินค้าประเภทอำนวยความสะดวกและฟุ่มเฟือย เช่น กระจับเบื้อง เครื่องแก้ว บุหรี่ น้ำหอม ผ้าขนสัตว์ หมวกฟาง รถจักรยาน รถจักรยานยนต์ รถยนต์ รถบรรทุก รถโดยสาร นอกจากนี้ยังมีสินค้าอุปโภคบริโภคอื่น ๆ เช่น ปลา น้ำมันก๊าด เกษี้อ น้ำตาล และสินค้าหุ่่นอื่น ๆ เช่น เครื่องเหล็ก น้ำมันเบนซิน เครื่องจักร เครื่องมือ จักรเย็บผ้า (BCR 1930 : 26; 1934 : 28)

ในขณะที่ทางรถไฟสายเหนือเอื้ออำนวยให้การขนส่งสินค้าจากกรุงเทพฯ รวดเร็วขึ้น ก็ได้ทำให้คนจีนจากกรุงเทพฯ และเมืองอื่น ๆ ในภาคกลางเดินทางอพยพมาตั้งภาคเหนือสะดวกขึ้น จำนวนคนจีนในภาคเหนือในระยะหลังจากทางรถไฟมาถึงเมืองเชียงใหม่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว จากจำนวน ๓,๖๒๖ คนในปี พ.ศ. ๒๔๖๒ เป็นจำนวน ๖,๔๔๕ คนในปี พ.ศ. ๒๔๗๒ (Skinner 1962 : 199) พ่อค้าคนจีนที่อพยพขึ้นมาภาคเหนือรุ่นใหม่ได้มาทำการค้าแข่งขันทั้งกับกลุ่มพ่อค้าคนจีนรุ่นเก่าในเมืองและเข้าไปทำการค้าแข่งขันกับพ่อค้าไทยใหญ่ในชนบท จนกระทั่งในบางท้องที่พ่อค้าไทยใหญ่ซึ่งเคยทำการค้าอยู่ต้องหันไปประกอบอาชีพอื่นแทน เช่น ทำการเกษตร เช่นที่ตลาดม่อหิน อำเภอคอยสะแก๊ก จังหวัดเชียงใหม่ (คำอ้าย เทพวงศ์, สัมภาษณ์) หรือแม้กระทั่งตลาดในเมืองที่ห่างไกลเช่น เชียงราย (F.O. 371/10351 : 104) ในบางเมืองเช่นลำปางการค้าในเมืองเดิมเป็นกลุ่มพ่อค้าพม่าที่ควบคุมอยู่นั้นก็เปลี่ยนไปเป็นของพ่อค้าคนจีนด้วยการซื้อกิจการร้านค้าของพ่อค้าพม่าที่ละเล็กละน้อย (ทาเก-แมคมอร์แรน ๒๕๒๖ : ๖)

สำหรับการค้าในชนบท พ่อค้าคนจีนเริ่มเข้ามาแทนพ่อค้าวัวควาง-ม้าควาง เพราะสามารถนำสินค้าสำเร็จรูปจากต่างประเทศไปถึงท้องถิ่นต่าง ๆ ในเขตรอบ ๆ เมือง และชนบทด้วยรถบรรทุก การขนส่งวิธีนี้ทำได้อย่างกว้างขวางโดยเฉพาะในฤดูแล้ง ในปี พ.ศ. ๒๔๗๕ ก็มีการขนส่งสินค้าทางรถบรรทุกระหว่างภาคเหนือสู่เชียงใหม่อย่างสม่ำเสมอแล้ว ทั้งนี้รวมทั้งการขนส่งระหว่างเมืองต่าง ๆ ในภาคเหนือก็เป็นเช่นเดียวกัน (BCR 1932 : 33) พ่อค้าขนส่งสินค้าได้ในปริมาณที่มากกว่าเดิมและใช้เวลาน้อยกว่า การหมุนเวียนของสินค้าและเงินตราจึงเป็นไปอย่างรวดเร็วกว่าในอดีต ด้วยเหตุนี้การบริโภคนสินค้าสำเร็จรูปจึงไม่จำกัดอยู่เพียงภายในเมืองใหญ่ ๆ เท่านั้น หากแต่กระจายไปถึงชนบท

อย่างไรก็ตามในเขตชนบทที่ห่างไกลมากและการคมนาคมยังยากลำบาก การขนส่งด้วยวัวควางและเกวียนยังคงจำเป็นและมีความสำคัญสำหรับท้องถิ่นนั้น ๆ เช่นในเขตอำเภอพร้าว อำเภอสะเมิง และอำเภอกอยสะเก๊ก เมืองเชียงใหม่ เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่เป็นหุบเขาและรัฐบาลยังไม่ได้ปรับปรุงถนน การขนส่งสินค้าจากเขตดังกล่าวในระยะก่อนสงครามโลกครั้งที่ ๒ ยังคงมีพ่อค้าวัวควางพื้นเมืองรับจ้างบรรทุกเมี่ยงจากกอยสะเก๊กหรือเดินทางจากอำเภอกอยสะเก๊กไปหาซื้อชาที่เมืองพร้าว นำกลับมาขายให้แก่พ่อค้าคนจีนในเมืองเชียงใหม่ (คำอ้าย เทพวงศ์, สัมภาษณ์)

ในขณะที่การนำเข้าสินค้าจากกรุงเทพฯ ขึ้นมาสู่ภาคเหนือเปิดโอกาสให้ภาคเหนือได้บริโภคสินค้าสำเร็จรูปได้หลายประเภทและมีบางประเภทที่มีราคาถูกลงกว่าสินค้าอังกฤษ พร้อมกันนั้นชาวบ้านก็ต้องทำการผลิตเพื่อขายมากขึ้น และพ่อค้าท้องถิ่นต้องการรวบรวมสินค้าไปขายกรุงเทพฯ ดังนั้นการผลิตจึงถูกนำเข้าไปด้วยกับระบบการผลิตเพื่อขายยิ่งขึ้น

๒. การส่งออกสินค้าจากภาคเหนือ

ในยุคที่การค้าทางเรือยังรุ่งเรืองสินค้าจากภาคเหนือที่ส่งออกไปยังกรุงเทพฯ ส่วนใหญ่เป็นของป่าเช่น ครั่ง เขาสัตว์ หนังสัตว์ น้ำมันหมู เมื่อทางรถไฟสายเหนือสร้างมาถึง

เมืองต่าง ๆ ทางเหนือ พืชไร่จึงสามารถส่งสินค้าที่มีน้ำหนักไปกรุงเทพฯ ได้ สินค้าส่งออกทางรถไฟที่สำคัญได้แก่ข้าวและสุกร จากสถิติปริมาณสินค้าที่ส่งทางรถไฟของภาคเหนือ พ.ศ. ๒๔๖๐ - ๒๔๗๕ (ตารางที่ ๓-๒) ปรากฏตัวเลขการส่งสินค้าข้าวและสุกรมีปริมาณสูงกว่ารายการสินค้าส่งออกอื่น ๆ โดยเฉพาะข้าวเปลือก เมื่อทางรถไฟไปสิ้นสุดที่เมืองเชียงใหม่ การค้าข้าวในภาคเหนือขยายตัวและส่งลงมาขายกรุงเทพฯ มากขึ้น ทั้งนี้เพราะเป็นช่วงเวลาหลังสงครามโลกครั้งที่ ๑ ตลาดโลกกำลังมีความต้องการข้าวส่วนการส่งออกสุกรจากภาคเหนือก็เช่นเดียวกับข้าวคือตลาดต่างประเทศมีความต้องการ พืชไร่ในกรุงเทพฯ จึงรับซื้อสุกรจากภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งต้องขนส่งด้วยรถไฟเช่นเดียวกัน ทั้งนี้จึงกล่าวได้ว่าการค้าที่ขยายตัวหลังทางรถไฟสิ้นสุดเกิดจากความต้องการของตลาดโลกกระตุ้นให้การผลิตในภาคเหนือสอดคล้องกับความต้องการของตลาด โดยมีพ่อค้าท้องถิ่นและทางรถไฟที่เชื่อมโยงและนำสินค้าจากแหล่งผลิตไปสู่ตลาด

ก. การค้าข้าว

ความต้องการข้าวไทยของตลาดโลกหลังสงครามโลกครั้งที่ ๑ เป็นเงื่อนไขสำคัญที่กระตุ้นให้มีการผลิตเพิ่มขึ้นโดยเฉพาะความต้องการของตลาดยุโรป ออสเตรเลีย และประเทศที่ผลิตข้าวได้ไม่พอกับความต้องการบริโภค เพราะมีการผลิตในฟาร์มพืชผลขนาดใหญ่ในประเทศอเมริกาเหนือและอเมริกาใต้ เนเธอร์แลนด์แถบเอเชีย เช่น มาเลเซีย สิงคโปร์ และอินโดนีเซีย (Ingram 1971 : 42 - 43) โดยแรงงานส่วนใหญ่ถูกนำไปใช้ในพื้นที่เกษตรขนาดใหญ่ เช่น สวนยางพาราในประเทศมาเลเซีย ไร่อ้อยในประเทศสิงคโปร์ นอกจากนี้ประเทศพม่าซึ่งเป็นแหล่งผลิตข้าวในเอเชียอาคเนย์ก็ส่งข้าวไปขายในตลาดยุโรปแทนตลาดเอเชีย ราคาข้าวในระยะเวลาดังกล่าวในภาคเหนือเพิ่มสูงขึ้นจากราคา ๗๐ - ๘๐ บาท คอ ๑ เกวียน เป็น ๑๑๐ บาท คอ ๑ เกวียน (BCR 1924 : 41) เปรียบเทียบราคาข้าวในภาคเหนือก่อนการค้าข้าวทางรถไฟจะขึ้นลงความถูกต้องเช่นในปี พ.ศ. ๒๔๕๕ ข้าวเปลือกเฉลี่ยราคา ๘๐ บาทคอ ๑๐๐ ถึง และลดต่ำลงเหลือ ๖๐ บาท คอ ๑๐๐ ถึง ในฤดูเก็บเกี่ยว (เดือนกุมภาพันธ์) แต่ราคาข้าวสารไม่เปลี่ยนแปลงมากนัก ราคาอยู่ในระหว่าง

ตารางที่ ๓๒ ปริมาณสินค้าที่ส่งทางรถไฟจากภาคเหนือปี พ.ศ. ๒๔๖๐ - ๒๔๗๕

หน่วย: ตัน

สินค้า	สถานี	ปี															
		๒๔๖๐	๒๔๖๑	๒๔๖๒	๒๔๖๓	๒๔๖๔	๒๔๖๕	๒๔๖๖	๒๔๖๗	๒๔๖๘	๒๔๖๙	๒๔๗๐	๒๔๗๑	๒๔๗๒	๒๔๗๓	๒๔๗๔	
ชาวเปลือก	เคนชัย (นทร)	๒,๖๗๕	๕,๖๕๓	๑,๒๖๙	-	๕๓๕	๑,๕๖๖	๖,๕๗๑	๖,๐๑๖	๕,๗๑๐	๗,๐๖๖	๑๐,๖๖๙	๑๒,๖๖๕	๕,๖๕๐	๒,๖๕๐	๓,๕๕๕	๑,๕๕๕
	นครเชียงใหม่	-	-	-	-	๕,๓๐๓	๗,๐๗๕	๑๖,๕๑๑	๑๑,๖๐๓	๑๒,๕๖๕	๑๕,๕๖๖	๒๕,๕๖๖	๒๕,๕๖๖	๑๑,๕๕๕	๑๐,๕๕๕	๑๕,๕๕๕	๑๕,๕๖๖
ชาวสาร	นครเชียงใหม่	-	-	-	-	-	-	๑,๕๕๕	๒๕๕	๒๖๐	๕๐๕	๑,๕๕๕	๕๕๐	๑๑๕	๒๕๖	๑,๐๕๕	๓,๕๖๖
	เคนชัย	๑,๕๕๕	๒,๐๕๕	๑,๕๖๕	๑,๐๕๕	๑,๕๕๕	๓,๕๕๕	๒,๕๕๕	๒,๕๕๕	๕,๕๕๕	๖,๕๕๕	๕,๕๕๕	๕,๕๕๕	๖,๕๕๕	๕,๕๕๕	๑,๕๕๕	๑,๕๕๕
หมู	นครลำปาง	๕,๕๐๓	๑๐,๕๕๕	๑๑,๕๕๕	๑๒,๕๕๕	๑๖,๕๕๕	๑๖,๕๕๕	๖,๕๕๕	๕,๕๕๕	๕,๕๕๕	๒๕,๕๕๕	๒๕,๕๕๕	๒๕,๕๕๕	๓๑,๕๕๕	๓๕,๕๕๕	๑๕,๕๕๕	๒๖,๕๕๕
	ลำพูน	-	-	-	-	๒,๕๕๕	๕,๕๕๕	๕,๕๕๕	๕,๕๕๕	๕,๕๕๕	๕,๕๕๕	๕,๕๕๕	๕,๕๕๕	๕,๕๕๕	๕,๕๕๕	๕,๕๕๕	๕,๕๕๕
ไม้แผ่น	นครเชียงใหม่	-	-	-	-	๑,๕๕๕	๑๐,๕๕๕	๑๑,๕๕๕	๖,๕๕๕	๕,๕๕๕	๕,๕๕๕	๕,๕๕๕	๕,๕๕๕	๕,๕๕๕	๑๑,๕๕๕	๖,๕๕๕	๑๑,๕๕๕
	อุทราดิตถ์	-	-	-	-	๕๕๕	๕๕๕	๕๕๕	๕๕๕	๕๕๕	๕๕๕	๕๕๕	๕๕๕	-	๕๕๕	๑๐	๕๕๕
ทาสี(อุทราดิตถ์)	เคนชัย	๖๐๕	๖๐๕	๕๕๐	๖๐๕	๖๕๕	๓,๕๕๕	๕,๕๕๕	๕,๕๕๕	๑,๕๕๕	๑,๕๕๕	๑,๕๕๕	๑,๕๕๕	๑,๕๕๕	๕๕๕	๒๕๕	๓,๕๕๕
	บ้านป็น	-	-	-	-	๒,๕๕๕	๓,๕๕๕	๑,๕๕๕	๒,๕๕๕	๓,๕๕๕	๒,๕๕๕	๓,๕๕๕	๓,๕๕๕	๒,๕๕๕	๕๕๕	๑,๕๕๕	๑,๕๕๕
ยัก	อุทราดิตถ์	๑,๕๕๐	๑,๕๕๕	๕๕๓	๓๕๐	๕๕๕	๓๕๕	๕๕๕	๕๕๕	๕๕๕	๕๕๕	๕๕๕	๕๕๕	๕๕๕	๕๕๕	๑๐๕	๕๐
	ทาสี	๕๕๓	๕๕๕	๖๐๕	๖๕๕	๑,๕๕๕	๑,๕๕๕	๑,๕๕๕	๒,๕๕๕	๒,๕๕๕	๑,๕๕๕	๑,๕๕๕	๒,๕๕๕	๒,๕๕๕	๒,๕๕๕	๑,๕๕๕	๑,๕๕๕
มา(ตัว)	อุทราดิตถ์	๑๕๖	๕๕๕	๓๕	๕๐	๑๕๕	๑๕๕	๑๕๕	๑๕๕	๕๕๕	-	๕๕๕	๑๕๖	๕	-	-	-
	เคนชัย	๑๕๕	๕๕๕	๒๑	๖	๑๐๕	๒๖	๑๕	๕๕๕	๑๕๕	๓๐	๕	๑๕๕	๒๑	๕๑	-	๑๐
เฮาส์คัว และหลังคัว	นครลำปาง	๓๕๓	๓๕๕	๓๐๕	๒๕๖	๓๕๑	๑๕๕	๑๕	-	๑๑๕	๑๕๕	๓๖๑	๕๕๕	๕๕๕	๓๖๖	๒๑	๑๐
	นครเชียงใหม่	-	-	-	-	-	-	๓๕๑	๓๕๕	๖๐	๕๐	๑๑	๑๐๕	๖๕	๒๕	๒	๑๖
เกลือ	ทาสี	๓๖๕	๕๕	๑๕๕	๕๐	๑๑	-	-	๑๕๑	๑๐๑	๑๕๖	๕๕	๕๕	๕๕	๕๕	๕๕	๖๑
	นครลำปาง	๕๓๓	๓๐๕	๑๐๖	๑๕๖	๑๕๖	๕๕	-	-	๕	๒๕	๑๐	-	๕	๑๕	-	-
	ลำพูน	-	-	-	-	-	-	๑๕๖	-	-	-	-	-	-	-	-	-

ที่มา: SYB 1921, 1924 - 25, 1926 - 27, 1931 - 33

๒ - ๒.๒๕ บาท คอด้ง (กจช. ก.ส. ๑๓/๔๕๐) ทั้งนี้ราคาข้าวที่กรุงเทพฯจึงสูงมากพอที่จะจูงใจให้ชาวนาชายหรือท่าการผลิตเพื่อขายผลผลิตส่วนเกินแก่พ่อค้าคนจีนและการขนส่งทางรถไฟก็ทำให้สามารถขนส่งข้าวซึ่งมีน้ำหนักได้

จากตารางที่ ๓-๓ แสดงให้เห็นว่าพื้นที่ปลูกข้าวและผลผลิตใน พ.ศ. ๒๔๖๖ เพิ่มขึ้นจากปี พ.ศ. ๒๔๖๐ จากพื้นที่ประมาณ ๑๓,๗๓๑,๐๐๐ ไร่ เป็น ๑๖,๒๒๔,๐๐๐ ไร่ และปริมาณผลผลิตเพิ่มขึ้นจาก ๒.๕ ล้านตันในปี พ.ศ. ๒๔๖๐ เป็น ๔.๕ ล้านตันในปี พ.ศ. ๒๔๗๐ (Silcock 1970 : 38) เช่นเดียวกับพื้นที่ปลูกข้าวของภาคเหนือแม้ว่าจะเพิ่มในอัตราที่น้อยกว่า แต่ก็เพิ่มขึ้นถึง ๑๕๐,๐๐๐ ไร่ หรือร้อยละ ๑๕.๔๑ ของพื้นที่เดิมในระหว่างปี พ.ศ. ๒๔๖๐ ถึงปี พ.ศ. ๒๔๖๖

พื้นที่ปลูกข้าวในภาคเหนือที่ไคยล็คโค๊ก เขตที่ราบเมืองเชียงใหม่ - ลำพูน เชียงรายและพะเยา ระบบการชลประทานหรือระบบเหมืองฝายของภาคเหนือทำให้พื้นที่เพาะปลูกมีน้ำอุดมสมบูรณ์ มีการปลูกข้าวนาปรังมานานก่อนทางรถไฟมาถึงเชียงใหม่ ดังปรากฏในรายงานการเพาะปลูกของกระทรวงเกษตรฯ(ก.ส.) พ.ศ. ๒๔๕๕ ระบุพื้นที่ปลูกข้าวนาปรัง ๗,๔๒๗ ไร่ และข้าวไร่ ๒,๑๕๕ ไร่ จากพื้นที่ที่ปลูกในฤดูฝน ๓๐๓,๘๑๗ ไร่ (กจช. ก.ส. ๑๓/๔๕๐) ปีพ.ศ. ๒๔๗๔ ชาวนารอบเมืองเชียงใหม่ปลูกข้าวเจ้าร้อยละ ๓๐ ของพื้นที่ทั้งหมด (Zimmerman 1931 : 141) แต่ในบางพื้นที่ของภาคเหนือปลูกข้าวไม่ไคยล เช่นเมืองลำปาง แพร่ น่าน กว๊ายเหนือพ่อค้าวัวค่างพื้นเมืองจึงทำการค้าข้าวภายในภาคเหนือสนองความขาดแคลนข้าวในบางท้องถิ่นหลังฤดูการเก็บเกี่ยวพืชผล การค้าข้าวของพ่อค้าวัวค่างชาวพื้นเมืองมีปริมาณการค้าเพียงเล็กน้อย เนื่องจากพ่อค้าชาววัวค่างคนหนึ่งมีวัวครอบครองไม่เกินสิบตัวละวัวตัวหนึ่งบรรทุกได้เพียง ๓๐ กิโลกรัม ซึ่งมีมูลค่าเทียบได้น้อยกว่าเนื้อเช็ดสองตัว (Moerman 1975 : 158,165) นอกจากนี้พ่อค้าชาววัวค่างจะเอากำไรเพียง ๒๐ - ๕๐ % และนำกำไรนั้นไปใช้จ่ายซื้อสินค้ากลับหมู่บ้านหรืออาจซื้อเกลือ น้ำมันก๊าด กลับมาขายต่อที่หมู่บ้าน (Ibid : 167) กำไรจากการค้าไม้ไคยนำมาซื้อวัวเพิ่มเพื่อขยายขนาดการค้าของคนในปีต่อไป จุดมุ่งหมายในการค้าข้าวของพ่อค้าวัวค่างไม่ได้อยู่ที่การ

ตารางที่ ๓-๓ พื้นที่ปลูกข้าวของประเทศและภาคเหนือ ปี พ.ศ. ๒๔๖๐ - ๒๔๘๐

หน่วย: ๑,๐๐๐ ไร่

ปี	ทั้งประเทศ	ภาคเหนือ
๒๔๖๐	๑๓,๙๓๑	๑,๑๒๘
๒๔๖๒	๑๕,๔๙๒	๑,๑๙๒
๒๔๖๔	๑๖,๒๒๔	๑,๓๔๙
๒๔๖๖	๑๖,๙๙๑	๑,๓๑๘
๒๔๖๘	๑๙,๑๐๓	๑,๒๙๑ *
๒๔๗๐	๑๘,๒๙๘	๑,๔๑๘
๒๔๗๒	๑๘,๙๙๔	๑,๔๘๓
๒๔๗๔	๑๙,๓๑๙	๑,๕๙๑
๒๔๗๖	๒๐,๒๘๓	N.A.
๒๔๗๘	๒๑,๑๑๐	N.A.
๒๔๘๐	๒๑,๐๖๒	๑,๙๔๖

ที่มา: Statistical Year Book 1918 - 1938

* มณฑลมหาสารคาม ลกพื้นที่เพาะปลูก

ละ สมบูรณ์ทั้งนั้นวิธีการค้าขายของพ่อค้ากลุ่มนี้จึงไม่ได้รวบรวมผลผลิตส่วนเกินจากผู้ผลิตเพื่อการ
ละ สมบูรณ์แต่เป็นการรวบรวมผลผลิตที่เหลือจากการบริโภคของคนและชาวบ้านในหมู่บ้านเดียวกัน
กันนำไปขายต่อและแลกเปลี่ยนสินค้าที่ท้องถิ่นขาดแคลนกลับมา

ในทางตรงกันข้ามการค้าขายของพ่อค้าคนจีนทางรถไฟซึ่งเป็นการค้าที่เกิดจาก
ความต้องการข้าวไทยในตลาดโลก กระตุ้นให้พ่อค้าแข่งขันกันซื้อข้าวรวบรวมไปขายกรุงเทพ
จนกระทั่งระบบซื้อข้าวเกิดขึ้นในระยนี้ เนื่องจากเป็นวิธีการที่พ่อค้ามั่นใจว่าตนเองจะมี
ข้าวมากพอกับความต้องการและที่สำคัญคือเป็นวิธีการเก็งกำไรของพ่อค้าเพราะพ่อค้าจะชำระ
เงินล่วงหน้าให้แก่ชาวนาในราคาที่ตกลงกัน เมื่อข้าวสุกแล้วราคาข้าวจะเพิ่มสูงขึ้นชาวนา
จะต้องมอบข้าวทั้งหมดให้แก่พ่อค้าในราคาเดิมที่ตกลงกันเอาไว้ นอกจากพ่อค้าคนจีนแล้ว
บริษัทการค้าตะวันตกที่ส่งข้าวออกก็มีตัวแทนรับซื้อข้าวและใช้วิธีซื้อข้าวข้าวเช่นเดียวกัน เช่น
บริษัทอีสต์เอเชียติกในเมืองเชียงใหม่ (กจร. ร.๗ พ. ๑๓/๓) .

นอกจากพ่อค้าคนจีนในท้องถิ่นจะหันมาทำการค้าข้าวเพิ่มขึ้นแล้ว ยังมีพ่อค้าคนจีน
จากภาคกลางขึ้นมาทำการค้าข้าวในภาคเหนือเช่นกัน โดยเฉพาะพ่อค้าข้าวในเมืองลำปาง
จะเป็นหยงหรือนายหน้าซื้อข้าวส่งให้แก่พ่อค้าส่งออกที่กรุงเทพ (คิวทัง แซ่เตียว, สัมภาษณ์)

ข้าวที่ส่งออกจากภาคเหนือในระยะแรกส่งเป็นข้าวเปลือก มีศูนย์กลางการค้า
ข้าวเปลือกที่เมืองอุตรดิตถ์ ต่อมาเมื่อพ่อค้าคนจีนในเมืองเชียงใหม่ ลำปาง เริ่มดำเนิน
กิจการโรงสีไฟ ข้าวที่ส่งออกจากภาคเหนือจึงเป็นข้าวที่สีแล้วบางส่วน ในปี พ.ศ. ๒๔๗๔
อินแกรม (Ingram 1971 : 47) รายงานว่ามีข้าวที่สีแล้วส่งจากภาคเหนือไปร้อยละ ๗๕ ของ
ข้าวทั้งหมด

เมื่อการผลิตข้าวในภาคเหนือเริ่มถูกดึงเข้าสู่ตลาดส่งออก ราคาข้าวในท้องถิ่น
จึงถูกกำหนดจากภาวะตลาดต่างประเทศแทนความต้องการบริโภคภายในท้องถิ่น ดังเช่นปี
พ.ศ. ๒๔๗๖ เมื่อตลาดข้าวเหนียวในญี่ปุ่นและเนเธอร์แลนด์ครั้งรับซื้อข้าวจากประเทศไทย
(BCR 1934 : 27) ราคาข้าวในประเทศจึงลดต่ำลงมาก จากราคาในระยะก่อนหน้านั้น
หาบละ ๑๐๐ บาทเหลือเพียงหาบละ ๒๐ - ๒๕ บาท ภาวะการค้าข้าวตกต่ำต่อเนื่องตั้งแต่

ปี พ.ศ. ๒๔๗๐ ไปจนถึงปี พ.ศ. ๒๔๘๒ (คูศารางที่ ๓-๔) และเริ่มฟื้นตัวขึ้นในระหว่างภาวะสงครามโลกครั้งที่ ๒

สืบเนื่องจากภาวะราคาข้าวตกต่ำตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๗๐ เป็นต้นมา ชาวนาในเขตเพาะปลูกเพื่อขาย เช่นในภาคกลางและรอบ ๆ เมืองเชียงใหม่จึงประสบกับภาวะผันผวนของราคาข้าวและก่อให้เกิดหนี้สิน ส่วนในรายที่มีหนี้สินอยู่แล้วก็ไม่สามารถชำระหนี้สินจนยอมเสียที่ดินไป กรรมสิทธิ์ที่ดินจึงเริ่มเปลี่ยนมือจากชาวนาเป็นของพ่อค้า ชาวนาเองแก้ปัญหาด้วยการอพยพไปบุกเบิกที่ดินทำกินใหม่ ส่วนทางคานพ่อค้าเนื่องจากภาวะการค้าตกต่ำจึงกว้านซื้อที่ดินไว้เป็นทุนสะสม (Storage of capital)

ข. การค้าขายพืชผลและสินค้าทั่วไป

ในระยะแรกที่ทางรถไฟถึงเชียงใหม่ แม้ว่าพ่อค้าคนจีนจะหันมาค้าขายพืชผลเป็นสินค้าส่งออกจากภาคเหนือโดยเฉพาะข้าว แต่การค้าพืชผลชนิดอื่น ๆ ยังมีปริมาณไม่มากนัก ดังปรากฏในรายงานการสำรวจชนบทของศาสตราจารย์ซิมเมอร์แมน (Zimmerman 1931 : 142) ปี พ.ศ. ๒๔๗๓ ว่าพืชประเภทถั่วเหลือง ถั่วลิสง กระจ่างปดี หอม กระเทียม ลำไย ยังเป็นพืชที่ปลูกเพื่อบริโภคในครัวเรือน

พืชผลและสินค้าอื่น ๆ ที่พ่อค้าคนจีนขายออกไปจากข้าวคือเมี่ยง ฝรั่งและสุกร เมี่ยงเป็นสินค้าที่ค้าขายหมุนเวียนอยู่ในภาคเหนือ แต่มีมูลค่าการค้าสูง (Le May 1930 : 249) เพราะเป็นสินค้าเสพคึกและบริโภคทั่วไปในภาคเหนือ ประมาณผลผลิตคอกอมีปริมาณถึง ๓๐ ล้านกิโลกรัม ในช่วงปี พ.ศ. ๒๔๖๓ - ๒๔๖๕ (Van Roy 1971 : 89 - 91) ส่วนฝรั่งและสุกร เป็นสินค้าที่ส่งออกจากภาคเหนือลงไปยังตลาดกรุงเทพฯ เพื่อส่งออกไปขายในตลาดต่างประเทศโดยเฉพาะฝรั่ง เนื่องจากไร่เป็นวัตถุประสงค์สำหรับแปรรูปเป็นสินค้าอุตสาหกรรมได้หลายประเภท เช่น แอลกอฮอล์และเป็นวัสดุประสานก่อนที่จะมีพลาสติกใช้อย่างกว้างขวาง ความต้องการฝรั่งในตลาดโลกจึงมีอยู่อย่างสม่ำเสมอ แต่เนื่องจากผลผลิตฝรั่งถูกกำหนดโดยสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติเช่นเกี่ยวกับการเพาะปลูก เพราะฝรั่งเค็มโตบนคันกัมพู อุณหภูมิของฝรั่งจึงไม่คงที่และราคาฝรั่งก็ขึ้นลงตามอุปทาน ดังนั้นพ่อค้าพืชผลที่มี

ตารางที่ ๓-๔ ปริมาณและมูลค่าเฉลี่ยการส่งออกสินค้าข้าวของประเทศไทย
พ.ศ. ๒๔๔๘ - ๒๔๘๓

ปี	ปริมาณเฉลี่ยต่อปี (๑,๐๐๐ หาบ)	มูลค่าเฉลี่ยต่อปี (๑,๐๐๐ บาท)	ราคาต่อหาบ* (บาท)
๒๔๔๘ - ๒๔๕๒	๑๔,๓๖๐	๘๑,๐๒๐	๕.๕๐
๒๔๕๓ - ๒๔๕๗	๑๕,๒๒๐	๘๑,๒๓๐	๕.๓๐
๒๔๕๘ - ๒๔๖๒	๑๕,๓๕๐	๑๐๘,๑๔๐	๖.๙๐
๒๔๖๓ - ๒๔๖๗	๑๗,๖๘๐	๑๑๕,๓๕๐	๖.๕๐
๒๔๖๘ - ๒๔๗๒	๒๓,๓๕๐	๑๖๙,๖๐๐	๗.๒๐
๒๔๗๓ - ๒๔๗๗	๒๕,๗๒๐	๘๑,๒๔๐	๓.๕๐
๒๔๗๘ - ๒๔๘๒	๒๕,๓๗๐	๘๔,๕๗๐	๓.๓๐
๒๔๘๓ - ๒๔๘๗	๑๓,๒๕๐	๘๙,๓๒๐	๗.๕๐

ที่มา: Ingram 1971:38

* ๑ หาบ: ๖๐.๔๘ กก.

ศูนย์วิทยพัชกร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ทุนจะสามารถชื้อขายครั้งความวัฏจักรของราคาครั้งในคลาศโลก และเป็นแหล่งที่มาของกำไร มหาศาลแห่งหนึ่งของพ่อค้าพืชผล ตามปกติราคาครั้งจะขึ้นในช่วง ๒ - ๔ ปี ในช่วงสงครามโลกครั้งที่ ๑ ราคาครั้งเพิ่มขึ้นจากกิโลกรัมละ ๒ - ๓ บาท เป็นกิโลกรัมละ ๑๐๐ บาท (กว้าง เรียว เขียว รชัย, สัมภาษณ์) พ่อค้าคนจีนที่ค้าครั้งมักเก็งกำไรในลักษณะนี้

แม้ว่ารายงานการสำรวจของศาสตราจารย์มเมอร์แมนจะระบุว่า การปลูกพืชผักอื่น ๆ นอกจากข้าวเป็นพืชที่ปลูกเพื่อการบริโภค แต่ในระยะแรกที่ทางรถไฟสายเหนือเริ่มก่อสร้าง จากรายงานการส่งสินค้าปรากฏว่ารายการสินค้าจากภาคเหนือทางรถไฟมีรายการสินค้าที่เป็นพืชผักจากสถานีเมืองอุตรดิตถ์และท่าเสา ต่อมาปี พ.ศ. ๒๔๗๕ จากรายงานการเดินทางมาภาคเหนือเพื่อเผยแพร่หลักการของคณะราษฎร โดยพระยาสุรียานุวัตร เสด็จพระราชชายาเธอ เจ้าการวรัศมีไค้แจ้งให้พระยาสุรียานุวัตร ทราบเรื่องการขนส่งผักสดทางรถไฟจากเมืองเชียงใหม่ไปขายกรุงเทพฯ ถูกบังคับให้บรรทุกสินค้าผักเต็มตู้รถไฟ ในขณะที่เมืองอื่นขนส่งได้เท่าที่มี (กจช.ส.ร. ๐๒๐๑.๓๒/๓)

การเพาะปลูกพืชผลชนิดใหม่ ๆ ในภาคเหนือมักเกิดจากการริเริ่มและทดลองของพ่อค้าคนไทย เจ้านายฝ่ายเหนือและข้าราชการส่วนกลางมากกว่าพ่อค้าคนจีน เช่น นายประสิทธิ์ พุ่มชูศรี เป็นผู้ริเริ่มทดลองปลูกกระหล่ำปลี หอมหัวใหญ่ ผักกาดขาว การริเริ่มปลูกถั่วฝักยาวของเสด็จเจ้าการวรัศมี การริเริ่มและส่งเสริมให้ราษฎรปลูกถั่วเหลืองของพระยาอนุบาลพายัพกิจ เป็นต้น แต่ท้ายที่สุดแล้ว พ่อค้าคนจีนก็จะเป็นผู้เข้ามาจัดการในเรื่องการค้าขายและขนส่งลงไปขายกรุงเทพฯทางรถไฟ

มีปัจจัยสำคัญสองประการที่ทำให้ชาวนาในภาคเหนือสนใจการปลูกพืชชนิดอื่น ๆ นอกจากข้าว ประการที่หนึ่ง คือภาวะการค้าข้าวซึ่งซบเซาลงตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๗๐ เป็นต้นมา ราคาข้าวที่ตกลงทำให้รายได้ของชาวนาลดลง ชาวนาจึงจำเป็นต้องหันไปปลูกพืชชนิดอื่นเพื่อหารายได้ทดแทน ประการที่สอง คือความสะดวกในการขนส่ง เนื่องจากมีการปรับปรุงถนนและการสร้างทางรถไฟ ทำให้พ่อค้าคนจีนขนส่งสินค้าประเภทพืชผลได้สะดวกกว่าทางเรือ พ่อค้าคนจีนจึงรับซื้อพืชผลทุกชนิดที่มีความต้องการไปยังตลาดกรุงเทพฯ

ปัจจัยทั้งสองประการนี้เป็นสาเหตุให้ชาวนาภาคเหนือยอมรับการเพาะปลูกพืชผลชนิดใหม่ ๆ ได้ในระยะเวลาสั้น ๆ และเป็นแหล่งรายได้สำคัญแหล่งหนึ่งของชาวนาภาคเหนือ แม้ว่าต่อมาชาวนาต้องประสบปัญหาการค้าพืชผล เช่นเดียวกับชาวภาคกลาง

อนึ่ง นอกจากนี้สำหรับพืชผลบางประเภทรัฐบาลยังส่งเสริมให้ชาวนาปลูก เช่น ถั่วเหลืองและฝ้าย แต่เนื่องจากไม่ได้สร้างความมั่นใจในเรื่องตลาด โครงการส่งเสริมจึงต้องล้มเหลวไป ทั้งนี้ตรงกับข้ามกับโครงการส่งเสริมปลูกยาสูบของบริษัทบริติช อเมริกัน โทแบกโก ซึ่งประสบความสำเร็จอย่างรวดเร็วในภาคเหนือ ถึงแม้จะได้กล่าวต่อไปพิจารณาจากพื้นที่การเพาะปลูกในภาคเหนือปี พ.ศ. ๒๔๖๐ - ๒๔๗๕ (ตารางที่ ๓-๕) ชาวนาเป็นพืชในพื้นที่การเพาะปลูกขยายตัวอย่างสม่ำเสมอเพียงชนิดเดียว ส่วนพืชอื่น ๆ เช่น ฝ้าย ถั่ว งา ข้าวโพด เป็นพืชในพื้นที่การเพาะปลูกเปลี่ยนแปลงเพิ่มขึ้นและลดลง ยกเว้นยาสูบซึ่งมีผู้นับถือแน่นอนที่มีพื้นที่การเพาะปลูกเพิ่มขึ้นอย่างสม่ำเสมอ กล่าวได้ว่าพืชที่มีความสำคัญทางเศรษฐกิจในระยะก่อนสงครามโลกครั้งที่ ๒ ได้แก่ ข้าวและยาสูบเท่านั้น การปลูกพืชชนิดอื่นเป็นการปลูกเสริมรายได้ในขณะนั้น และเป็นเพียงการเริ่มต้นที่ชาวนาในภาคเหนือผลิตพืชที่ไม่ใช่ข้าวเพื่อขาย

ค. การค้าสุกร

สินค้าที่มีน้ำหนักซึ่งต้องขนส่งทางรถไฟและไม่เคยส่งออกจากภาคเหนือลงไปขายกรุงเทพฯทางเรือมาก่อนเลยก็คือสุกร นับตั้งแต่ทางรถไฟสายเหนือก่อสร้างแล้วเสร็จเป็นต้นมาการขนส่งสุกรสามารถทำได้สะดวกขึ้น ทั้งนี้พ่อค้าคนจีนจึงซื้อสุกรจากครอบครัวชาวนาในชนบทบรรทุกรถไฟไปขายต่อให้แก่พ่อค้ากรุงเทพฯ ซึ่งส่งไปขายในตลาดต่างประเทศเช่น ปีนัง มาเลเซีย สิงคโปร์ต่อไป (SYB 1931 - 1933 : 132 ; สถิติรายปี ๒๔๕๐ - ๒๔๕๑; ๑๑๒) ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นแหล่งผลิตสุกรที่สำคัญสองแห่งที่ส่งไปขายที่ตลาดกรุงเทพฯ สำหรับภาคเหนือหากราคาสุกรในกรุงเทพฯสูง พ่อค้าจะส่งสุกรทางรถไฟจากภาคเหนือรวมมีหนึ่ง ๆ ถึง ๔๐๐ ตู้รถไฟ (โดยที่ตู้หนึ่ง ๆ บรรทุกสุกรได้ ๔๕ ตัว) ในปี พ.ศ. ๒๔๗๗ การขายสุกรคิดเป็นส่วนในสี่ของการขายสัตว์ทั้งหมด (แอนครุส

ตารางที่ ๓-๕ พื้นที่การเพาะปลูกพืชในภาคเหนือ พ.ศ. ๒๔๖๐ - ๒๔๗๕

หน่วย: ๑,๐๐๐ ไร่

พืช	๒๔๖๐	๒๔๖๑	๒๔๖๒	๒๔๖๓	๒๔๖๔	๒๔๖๕	๒๔๖๖	๒๔๖๗	๒๔๖๘	๒๔๖๙	๒๔๗๐	๒๔๗๑	๒๔๗๒	๒๔๗๓	๒๔๗๔	๒๔๗๕
ข้าว	๑,๑๒๘	๑,๑๙๓	๑,๑๙๑	๑,๒๒๘	๑,๓๘๗	๑,๓๕๖	๑,๓๑๘	๑,๒๙๑	๑,๒๙๑	๑,๓๑๖	๑,๔๑๘	๑,๔๑๘	๑,๔๘๓	๑,๖๖๙	๑,๕๙๑	๑,๖๖๓
ฝ้าย	๓.๓	๕.๐	๗.๓	๘.๓	๖.๙	๑๑	๔.๖	๗.๕	๙.๙	๔.๐	๔.๔	๓.๖	๑.๙	๑.๓	๑.๑	๒.๐
ยาสูบ	๑๔	๑๘	๑๐	๑๕	๑๕	๑๖	๑๓	๑๓	๑๔	๙	๑๕	๑๓	๑๕	๑๔	๑๐	๑๑
ถั่ว	๑.๘	๑.๕	๒.๐	๓.๑	๓.๐	๗.๑	๓.๒	๔.๑	๑๗	๒.๕	๓.๑	๑.๘	๑.๓	๔.๐	๒.๔	๒.๖
งา	๑.๖	.๘	๑.๘	๒.๑	๑.๙	๖.๕	๒.๖	๒.๑	๔.๑	๑.๑	๑.๙	๑.๒	๐.๗	๐.๖	๐.๕	๐.๕
ข้าวโพก	๓.๘	๑๑	๑.๘	๒.๐	๕.๔	๑๑	๒.๘	๗.๓	๔.๘	๑๒	๖.๔	๒.๑	๑.๖	๔.๖	๓.๖	๓.๐

ที่มา: SYB 1931 - 1933

ศูนย์วิจัยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

๒๔๘๒ : ๑๓๒) ในตารางที่ ๓-๒ รายงานสินค้าที่ส่งทางรถไฟของภาคเหนือ พ.ศ. ๒๔๖๐ - ๒๔๗๕ แสดงปริมาณการส่งออกออกจากสถานีครลำปางและเด่นชัย แสดงให้เห็นได้ว่าในระยะแรกลำปางเป็นเมืองที่ส่งส่งออกมากที่สุดในภาคเหนือ จนกระทั่งต่อมาทางรถไฟมาถึงเมืองเชียงใหม่ เชียงใหม่ก็เป็นอีกเมืองหนึ่งที่ส่งส่งออกมากและส่งผลให้การเลี้ยงสุกรแพร่หลายออกไปสู่เมืองที่ห่างไกล เช่น เมืองฝาง เมืองพร้าว (ปัจจุบันเป็นอำเภอในจังหวัดเชียงใหม่) เป็นต้น

แอนครูส์ (เพ็งอ้าง : ๑๓๖) รายงานสภาพการซื้อขายสุกรในภาคเหนือว่า พ่อค้าคนจีนจะเรขายลูกสุกรให้แก่ชาวนา ชาวนาก็จะซื้อเอาไว้เลี้ยงและขายคนให้พ่อค้าคนจีนที่ตระเวนมารับซื้อคินไปขายค้อ หรือไม้ก็ไล่ค้อมาขายให้พ่อค้าคนจีนในเมือง แอนครูส์ยังให้ความเห็นว่าคนไทยควร จะหัดผสมสุกรของตนเองก็คิดว่าที่จะอาศัยลูกสุกรของพ่อค้าคนจีน เพราะวิธีการค้าขายเช่นเดิมนี้ พ่อค้าคนจีนจะกำหนดราคาได้ทั้งราคาขายลูกสุกรและราคาซื้อสุกร โค ชาวนาเป็นแค่เพียงผู้ดูแลให้สุกรเพิ่มขนาดขึ้นเท่านั้นเอง

เมื่อพิจารณาการส่งสินค้าปุศสัตว์ออกต่างประเทศในระยะก่อนสงครามโลกครั้งที่ ๒ จากมูลค่าการส่งออกโคกระบือ เป็ดไก่และสุกร (ตารางที่ ๓-๖) แม้ว่ามูลค่าการส่งออกโคกระบือจะเป็นอันกัมหนึ่งของการส่งออกปุศสัตว์ของประเทศ แต่ในช่วง พ.ศ. ๒๔๖๘ - ๒๔๗๖ ปรากฏว่าการส่งออกสุกรมีมูลค่าสูงกว่าของโคกระบือ หากพิจารณาสินค้าส่งทางรถไฟสายเหนือและสายตะวันออกเฉียงเหนือประกอบกันก็จะพบว่าสุกรเป็นสินค้าสำคัญของทั้งสองภาคและเมืองที่ส่งส่งออกมากก็คือเชียงใหม่ ลำปาง และนครราชสีมา (กจร. ส.ร. ๐๒๐๑.๓๒/๓)

ง. การค้าฝิ่น

แหล่งที่มาดั้งเดิมของฝิ่นมาจากอินเดีย ตะวันออกกลางและจีน จากสถิติการจับกุมฝิ่นเถื่อนใน พ.ศ. ๒๔๕๐ ฝิ่นเถื่อนส่วนใหญ่เป็นฝิ่นเถื่อนจากทะเล แม้ว่าพ่อค้าจีนฮ้อจะนำฝิ่นจากมณฑลยูนนานมาขายในภาคเหนือ แต่ปริมาณฝิ่นเถื่อนจากภาคนี้มีน้อยมากและสำหรับการผลิตในภาคเหนือก็เป็นเพียงการผลิตเพื่อบริโภคภายในเท่านั้น (Cohen 1968 :104)

ตารางที่ ๓-๖ ปริมาณและมูลค่าการส่งออกสินค้าปศุสัตว์ของประเทศไทย พ.ศ. ๒๕๖๓ - ๒๕๖๘

พ.ศ.	โค - กระบือ		สัตว์ปีก		สุกร	
	จำนวน(ตัว)	มูลค่า(บาท)	จำนวน(ตัว)	มูลค่า(บาท)	จำนวน(ตัว)	มูลค่า(บาท)
๒๕๖๓	๒๖,๒๘๓	๑,๙๐๘,๕๒๐	-	-	๙,๙๖๕	๒๖๘,๒๐๕
๒๕๖๔	๔,๘๒๙	๓๐๑,๐๔๕	-	-	-	-
๒๕๖๕	๙,๙๕๘	๖๑๘,๙๙๐	-	-	๑๙	๖๓๙
๒๕๖๖	๒๘,๙๒๘	๑,๖๒๙,๘๓๖	๘๙๔,๐๐๙	๖๖๑,๑๓๒	๕๑,๐๑๐	๑,๓๘๖,๙๖๘
๒๕๖๗	๓๗,๙๑๖	๒,๐๓๗,๓๕๙	๘๑๐,๓๗๓	๕๖๕,๘๘๖	๓๐,๖๓๐	๙๙๔,๐๖๑
๒๕๖๘	๔๑,๙๕๒	๒,๖๘๘,๓๒๗	๙๘๘,๑๗๒	๖๘๕,๔๖๗	๑๑๔,๕๘๕	๒,๘๘๐,๒๙๓
๒๕๖๙	๒๘,๘๘๑	๑,๙๕๕,๒๕๕	๑,๑๕๗,๕๑๙	๑,๐๒๒,๖๕๒	๘๙,๔๑๔	๒,๕๓๕,๐๐๘
๒๕๗๐	๒๒,๙๕๖	๑,๖๒๓,๓๖๒	๑,๒๗๑,๙๑๒	๑,๑๓๘,๖๐๔	๙๖,๑๐๒	๒,๒๒๕,๐๐๓
๒๕๗๑	๓๗,๘๒๑	๒,๕๕๕,๔๑๔	๑,๖๒๖,๒๗๐	๑,๕๐๓,๒๗๖	๙๙,๕๗๐	๒,๙๒๖,๕๕๓
๒๕๗๒	๔,๐๐๘	๒๓๒,๐๖๐	๑,๑๔๗,๕๖๓	๙๙๒,๖๑๗	๕๓,๙๓๒	๑,๑๑๘,๑๔๗
๒๕๗๓	๒๕,๙๔๑	๙๙๓,๐๘๖	๑,๑๗๘,๒๙๖	๓๔๑,๑๒๑	๙๑,๖๘๕	๑,๒๑๐,๑๓๐
๒๕๗๔	๑๐,๘๕๓	๔๘๒,๐๐๖	๑,๔๘๒,๘๗๕	๔๔๗,๔๘๗	๒๑,๙๒๒	๓๘๘,๓๕๙
๒๕๗๕	๖,๕๒๓	๒๘๒,๓๗๐	๑,๙๙๗,๑๓๙	๖๑๐,๕๑๗	๑๐,๑๓๖	๑๘๙,๙๐๖
๒๕๗๖	๗,๔๗๔	๒๗๗,๒๓๕	๑,๙๙๐,๗๑๒	๒๙๓,๘๘๐	๔๑	๔๕๓
๒๕๗๗	๑๕,๕๑๗	๗๐๙,๕๐๐	๑,๗๒๖,๕๖๒	๖๑๔,๘๙๔	๕๒	๕๕๕
๒๕๗๘	๓,๘๕๒	๒๐๑,๔๑๘	๒๕	๒๐	-	-
๒๕๗๙	๑๒๕	๑๒,๕๐๐	๖๙๘	๓,๕๙๐	๖	๑,๐๖๐

ต่อมาเมื่อรัฐบาลอินเดียนั้นเริ่มลดการส่งออกนอกประเทศร้อยละ ๑๐ ต่อปี ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๗๐ ซึ่งเป็นขณะเดียวกันกับที่รัฐบาลไทยเองก็ได้เริ่มดำเนินนโยบายลดการส่งออกอย่างเข้มงวด รัฐบาลจึงลดจำนวนร้านรับอนุญาตจำหน่ายฝิ่นลงทีละเล็กละน้อย และลดปริมาณฝิ่นที่รัฐบาลจำหน่ายแก่ผู้สูบฝิ่น จากจำนวน ๗๖,๖๕๓ กิโลกรัมในปี พ.ศ. ๒๔๖๐ เหลือเพียง ๒๖,๓๑๕ กิโลกรัมในปี พ.ศ. ๒๔๗๖ (SYB 2482 - 2487 : 563) ผลจากความพยายามลดการสูบฝิ่นนี้ยังให้มีการลักลอบซื้อขายและสูบฝิ่นผิดกฎหมายมากขึ้น จากตัวเลขของทางราชการ ปี พ.ศ. ๒๔๗๗ มีฝิ่นเถื่อนที่จับได้ประมาณ ๑๒.๔ ตัน เปรียบเทียบกับปริมาณฝิ่นที่รัฐบาลจำหน่าย ๒๗.๔ ตัน หรือคิดเป็นร้อยละ ๔๕.๓๕ ของฝิ่นตามกฎหมาย (Ibid : 564) แต่จากรายงานแหล่งอื่นอ้างว่าในปีเดียวกันมีฝิ่นเถื่อนจากมณฑลยูนนานและเมืองเชียงคองเข้ามาในประเทศประมาณ ๔๒ ตัน และมีเมืองเชียงรายเป็นศูนย์กลางการค้า (Cohen 1968 : 73) ในปีต่อมารัฐบาลจึงอนุญาตให้เปิดร้านฝิ่นเพิ่มขึ้นได้ ต่อมารัฐบาลก็ได้พยายามลดการลักลอบซื้อขายฝิ่นเถื่อนด้วยการเพิ่มราคาฝิ่น (SYB ๒๔๘๒ - ๒๔๘๗ : ๕๖๓) เพื่อลดส่วนเหลือระหว่างราคาฝิ่นเถื่อนกับฝิ่นตามกฎหมาย แต่เนื่องจากราคาแตกต่างกันความระยะทางตั้งแต่ ๑๖๐ - ๔๔๐ บาท ดังนั้นราคาที่แตกต่างกันมากนี้จึงยังมีส่วนเหลือมามากพอที่จะจูงใจให้มีการลักลอบซื้อขายฝิ่นเถื่อน

ในช่วงที่รัฐบาลดำเนินการลดปริมาณฝิ่นที่จำหน่ายและมีฝิ่นเถื่อนแรกเข้ามาในตลาดมากขึ้นนั้น เส้นทางการค้าฝิ่นได้เปลี่ยนจากทางทะเลมาเป็นทางบกจากภาคใต้ของจีนเข้าสู่ภาคเหนือของประเทศ (Cohen 1968 : 4) เนื่องจากเส้นทางการค้าฝิ่นจากมณฑลยูนนานและเมืองเชียงคองเป็นเส้นทางที่เดิมอยู่แล้ว ฉะนั้นเมื่อฝิ่นจากทางทะเลน้อยลง ปริมาณฝิ่นจากชายแดนจึงเพิ่มสูงขึ้น จนกระทั่งเมื่อเกิดสงครามโลกครั้งที่ ๒ ฝิ่นจากประเทศอินเดียนั้นและอิหร่านไม่สามารถส่งให้แก่ประเทศไทยได้ (SYB ๒๔๘๒ - ๒๔๘๗ : ๕๖๒) ฝิ่นที่เข้ามาทางชายแดนภาคเหนือของไทยจึงเป็นแหล่งสนองความต้องการฝิ่นแต่เพียงแหล่งเดียว ภัยสาหัสที่กล่าวมาข้างต้นพอค้ำพุนเมืองและคนจีนในภาคเหนือจึงได้เข้าไปเกี่ยวข้องกับการค้าฝิ่นเถื่อน และอาศัยฝิ่นเป็นแหล่งสะสมทุนที่สำคัญแห่งหนึ่ง

ฝิ่นที่ถูกกฎหมายเป็นสินค้าประเภทหนึ่งที่มีพ่อค้าคนจีนค้าขายหากำไร โดยที่พ่อค้า

คนจีนมักจะเป็นเจ้าของโรงสุบดินและหากำไรจากการค้าเงินภายใต้การควบคุมของรัฐบาล กล่าวคือพ่อค้าซื้อเงินรัฐบาลมาขายให้สุบแล้วขายมูลดินคืนให้รัฐบาลได้เป็นกำไรมา ทั้งนี้ เพราะรัฐบาลกำหนดให้ขายดินแก่ผู้สุบดินในราคาเดียวกับที่รัฐบาลขายให้กับเจ้าโรงดิน แต่ในระยะที่รัฐบาลลดจำนวนร้านสุบดินและปริมาณเงินที่ขายให้สุบนั้น เจ้าของร้านสุบดินย่อมจะได้ประโยชน์จากโอกาสที่เงินชกคแลนเป็นกำไรจำนวนไม่น้อย เพราะแม้กระทั่งชาวจีนอย่างก็หอละ ๕ สตางค์ ถ้าขายทั่วไปคนจะไม่ใคร่ซื้อ แต่พ่อค้าคนจีนบางคนนำไปขายในร้านสุบดินได้ราคาหอละ ๑ บาท (กว้าง เร็ว เขียว รชย์, สัมภาษณ์) ดังนั้นสำหรับผู้สุบแม่ราคาเงินจะสูงสักเท่าไรเงินก็ยังเป็นที่ต้องการอยู่เสมอ นอกจากนี้โดยลักษณะของสินค้าซึ่งเป็นสิ่งเสพติด ปริมาณความต้องการของผู้เสพจึงมีแต่จะเพิ่มมากขึ้นทุกวัน

สำหรับการค้าเงินดังกล่าวมานั้น ในระยะก่อนสงครามโลกครั้งที่ ๒ พ่อค้าที่เกี่ยวข้องกับการค้าเงินเดือนได้แก่พ่อค้าคนจีนและพ่อค้าพื้นเมืองในเมืองต่าง ๆ เช่น เชียงราย ลำปาง และ เชียงใหม่ อาจกล่าวได้ว่าการค้าเงินเดือนเป็นวิธีการสะสมทุนขั้นต้นของพ่อค้าในระดับท้องถิ่น ซึ่งต่อมาสามารถนำทุนนี้ไปลงทุนในกิจการอื่น ๆ อีกในภายหลัง ตัวอย่างเช่น พ่อค้าพื้นเมืองดั้งเดิมรายหนึ่งในเมืองลำปางเริ่มต้นการค้าจากการช่วยบิคาซึ่งเป็นชาวนาทำการค้าหลังถูกเพาะปลูก โดยทำการค้าทางเรือตามแม่น้ำวัง แม่น้ำปิง แม่น้ำเจ้าพระยา โดยซื้อสินค้าจากเมืองหนึ่งไปขายต่อยังอีกเมืองหนึ่งทั้งในชาขึ้นและชาลง แต่นอกจากค้าสินค้าทั่วไปแล้วยังทำการค้าเงินเดือนควบคู่กันไปด้วย ต่อมาทางรถไฟมาถึงเมืองลำปางและการค้าทางเรือซบเซาลง จึงได้เปิดร้านค้าสินค้าสำเร็จรูป เช่น รถยนต์ น้ำมัน วัสดุก่อสร้างพร้อมไปกับการค้าเงิน จนสามารถขยายทุนในกิจการโรงงานสุรา โรงแรม โรงน้ำแข็ง กิจการก่อสร้างและโรงบมไບยาสุบ กรณีตัวอย่างนี้เป็นวิธีการสะสมทุนวิธีหนึ่งของพ่อค้าพื้นเมืองและพ่อค้าคนจีนในเมืองต่าง ๆ ทั่วภาคเหนือ

เนื่องจากการค้าเงินเดือนเป็นการค้าที่ต้องอาศัยอิทธิพลทางการเมืองทุนช่วย ต่อมาการค้าเงินจึงได้กลายเป็นแหล่งสะสมทุนของนักการเมือง ตำรวจและทหารในระดับประเทศ โดยมีพ่อค้าท้องถิ่นเป็นตัวแทนดำเนินการ

การผลิตในภาคอุตสาหกรรม

ก่อนทางรถไฟมาถึงเมืองเชียงใหม่ ภาคเหนือมีหมู่บ้านหัตถกรรมกระจายอยู่ทั่วไป ลักษณะการผลิตเป็นการผลิตทั้งเพื่อใช้สอยภายในชุมชนและแลกเปลี่ยนระหว่างท้องถิ่นใกล้เคียง เพราะแต่ละชุมชนหรือหมู่บ้านจะมีความชำนาญหัตถกรรมเฉพาะอย่าง เช่น หมู่บ้านเครื่องเงิน หมู่บ้านเครื่องเงิน หมู่บ้านคีมัก ท้าฉาด (เหล็กที่ใช้สวมหัวหมูไถ) เป็นต้น การแลกเปลี่ยนผลิตภัณฑ์ระหว่างชุมชนมีอยู่พอสมควร เช่น หัตถกรรมประเภทเครื่องปั้นดินเผาที่เป็นเครื่องถ้วยเครื่องศิลาคด ผลิตในเมืองเชียงใหม่ มีการซื้อขายอย่างกว้างขวาง (Le May 1930 : 247) นอกจากนั้นยังมีหลักฐานทางโบราณคดีซึ่งแสดงการเคลื่อนย้ายของผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาไปทั่วภาคเหนือ เช่น ที่สันเขาคอยโค้งผาอ่าง คำบลศรีงาม อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ มีการขุดพบเศษเครื่องถ้วยหลายยุคหลายแหล่งปะปนกันกระจายทั่วเขาเช่นเศษเครื่องถ้วยจากสวรรค์โลก สุโขทัย สันกำแพง เมืองเชียงใหม่ ป่ากาหลง (อำเภอยางป่าเป้า จังหวัดเชียงราย) (ไกรศรี นิมมานเหมินท์ ๒๕๒๔ : ๔๔) นอกจากนี้การทอดผ้าก็เป็นหัตถกรรมอีกประเภทหนึ่งที่มีความสำคัญทางด้านการค้าเพราะพ่อค้าภาคเหนือนำผ้าทอจากภาคเหนือไปขายนอกภาค โดยเฉพาะการส่งไปขายผ่านเส้นทางการค้าระหว่างชายแดนภาคเหนือกับประเทศพม่า ครั้นเมื่อการค้าขายแคบเขาลงก็มีตลาดกรุง-เทพมาทดแทน การทอดผ้าจึงนับเป็นหัตถกรรมในหมู่บ้านที่เป็นตัวอย่างของการเปลี่ยนแปลงจากการผลิตเพื่อใช้สอยในชุมชนไปสู่การผลิตเพื่อขาย

เมื่อทางรถไฟมาถึงเมืองเชียงใหม่และทำให้พ่อค้าสามารถนำเอาเครื่องมือเครื่องจักรจากกรุงเทพฯ ขึ้นมาถึงภาคเหนือได้สะดวกสบายขึ้น พ่อค้าคนจีนจึงเริ่มในท้องถิ่นและพ่อค้ารุ่นใหม่ก็สามารถขยายทุนเข้าไปในการผลิตภาคอุตสาหกรรมขึ้นต้น โดยเฉพาะอุตสาหกรรมแปรสภาพซึ่งมี ๒ ลักษณะคืออุตสาหกรรมผลิตเพื่อสนองความต้องการบริโภคภายในท้องถิ่นและเพื่อส่งออกไปขายนอกภาค อันได้แก่ กิจการโรงสี โรงเลื่อย โรงน้ำแข็ง โรงย้อมสี-ค้ายและผ้า โรงฟอกหนัง

เมื่อเปรียบเทียบกับการเริ่มดำเนินกิจการอุตสาหกรรมระหว่างภาคเหนือกับกรุงเทพฯ

กิจการอุตสาหกรรมในภาคเหนือเริ่มต้นดำเนินการช้ากว่ากรุงเทพฯ ไม่น้อยกว่า ๒๐ ปี กังเห็น
 ไล่จากกิจการโรงสีข้าวซึ่งเป็นอุตสาหกรรมชนิดแรก ๆ ที่ใช้เครื่องจักรกลในกระบวนการผลิต
 ในกรุงเทพฯ เริ่มต้นดำเนินการโดยบริษัทการค้ายุโรปและอเมริกันซึ่งทำการส่งออกข้าวตั้งแต่ปี
 พ.ศ. ๒๔๐๑ เป็นต้นมา (Suehiro 1985 : 2 - 26) ส่วนกิจการโรงสีไฟในภาค
 เหนือเพิ่งเริ่มต้นดำเนินการกว้างขวางโดยพ่อค้าคนจีนก็ต่อเมื่อภายหลังจากที่ทางรถไฟก่อสร้าง
 มาถึงภาคเหนือแล้ว โดยเฉพาะเมื่อมาถึงเมืองเชียงใหม่ซึ่งมีชาววนารอบเมืองปลูกข้าวเจ้า
 เพื่อขายมากกว่าเมืองอื่น ๆ กิจการโรงสีไฟในภาคเหนือระยะแรกจึงเริ่มต้นดำเนินการเป็น
 จำนวนมากที่เมืองเชียงใหม่ก่อนเมืองอื่น ๆ ซึ่งส่วนใหญ่ปลูกข้าวไม่พอบริโภคยกเว้นเมือง
 เชียงรายและพะเยา แต่เมืองทั้งสองอยู่ห่างจากทางรถไฟและเพิ่งมีการปรับปรุงถนนให้ใช้
 เกวียนบรรทุกสินค้าได้หลังจากที่ทางรถไฟมาถึงเมืองลำปางประมาณปี พ.ศ. ๒๔๖๐ (กช.
 ร.๖ค.ค. ๖/๒)

อย่างไรก็ตาม ในระยะก่อนสงครามโลกครั้งที่ ๒ อุตสาหกรรมที่เปิดดำเนินการ
 ขึ้นส่วนใหญ่เป็นอุตสาหกรรมที่มุ่งผลิตเพื่อสนองความต้องการบริโภคภายในภาคเหนือ บรรดา
 โรงสีไฟ โรงเลื่อย โรงย้อมสีค้ายและผ้า โรงผลิตเครื่องหนัง โรงฟอกหนัง โรงน้ำ-
 แข็งเป็นตัวอย่างของกิจการที่เกิดขึ้นเพื่อสนองความต้องการบริโภคภายในท้องถิ่นและเป็นอุตสาหกรรมที่มีความได้เปรียบในเรื่องระยะทางเพราะน้ำแข็งที่ส่งมาจากกรุงเทพฯ ทางรถไฟในระยะแรกราคาปอนด์ละ ๑๐ - ๑๕ สตางค์เมื่อสามารถผลิตในท้องถิ่นได้เอง ราคาขายลค
 สงเหลือปอนด์ละ ๕ สตางค์ (BCR 1926 : 46)

พ่อค้าที่ดำเนินกิจการอุตสาหกรรมในระยะแรกมีทั้งพ่อค้าคนจีนดั้งเดิม พ่อค้าคนจีน
 รุ่นใหม่ พ่อค้าพม่าและไทยใหญ่ตลอดจนถึงการดำเนินกิจการอุตสาหกรรมของคณะฝรั่งสอน
 ศาสนา พ่อค้าคนจีนดั้งเดิมในเมืองเชียงใหม่ที่ดำเนินกิจการอุตสาหกรรมได้แก่หลวงนิกรจีน
 กิจ กัง โรงเลื่อยโรงแรกเมื่อประมาณต้นทศวรรษ ๒๔๖๐ เป็นต้น (เขียร ลินพิศาล, สัมภาษณ์)
 นอกจากพ่อค้าแล้วรัฐบาลก็ได้เปิดดำเนินการอุตสาหกรรมแปรรูปผลผลิตในภาคเหนือ เช่น
 เคียวกัน ในระยะที่รัฐบาลดำเนินนโยบายเศรษฐกิจชาตินิยมสมัยพลเอกพระยาพหลพยุหเสนา
 เป็นนายกรัฐมนตรี รัฐบาลได้ฟื้นฟูอุตสาหกรรมน้ำตาลในประเทศขึ้นเพื่อสนองความต้องการ

บริโกลในประเทศ โรงน้ำศาลโรงแรกเปิดดำเนินการเมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๐ ที่อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง โดยรัฐบาลคิดซื้อโรงงานน้ำศาลทรายขาวจากประเทศเชโกสโลวะเกีย หลังจากนั้นต่อมาก็ได้เปิดเพิ่มอีก ๒ โรงที่ลำปางและอุตรดิตถ์ (สำนักงานอ้อยและน้ำตาล : ๒๗)

การขยายตัวของอุตสาหกรรมขนั้กันตั้งกล่าวมีผลต่อเนื่องถึงการนำเข้าเพิ่มขึ้นในสินค้าประเภทเครื่องจักร เครื่องยนต์ อุปกรณ์ที่ใช้ในโรงสีไฟ โรงเลื่อย โรงน้ำแข็ง ในระยะก่อนสงครามโลกครั้งที่ ๒ บริษัทการค้ายุโรปเป็นกลุ่มที่ผูกขาดการนำเข้าสินค้าในประเทศไทย ดังนั้นแม้ว่าสินค้าอุตสาหกรรมสำเร็จรูปจากประเทศอังกฤษจะมีสินค้าจากประเทศอื่นเข้ามาขายแข่งขันในตลาดภาคเหนือ แต่การขยายตัวของการผลิตภาคอุตสาหกรรมในภาคเหนือก็ยังเป็นประโยชน์สำหรับการนำเข้าสินค้าเครื่องจักร ดังกล่าวผ่านบริษัทการค้ายุโรป ซึ่งส่วนใหญ่เป็นบริษัทของอังกฤษ (Suehiro 1985 : 2 - 19)

๑. โรงสี

กิจการโรงสีในภาคเหนือเริ่มเป็นที่สนใจของพ่อค้าคือเมื่อทางรถไฟสายเหนือมาถึงเมืองเชียงใหม่ จากสถิติการส่งสินค้าทางรถไฟของภาคเหนือ (ตารางที่ ๓-๒) ปรากฏรายการสินค้าที่เป็นข้าวสารส่งจากภาคเหนือครั้งแรกในปี พ.ศ. ๒๔๖๖ โดยส่งออกจากเมืองเชียงใหม่ กิจการโรงสีของภาคเหนือมีขนาดเล็กกว่ากิจการโรงสีของภาคกลาง ทั้งด้านกำลังการผลิตและจำนวนโรงสี รายงานกงศุลอังกฤษระบุว่าในปี พ.ศ. ๒๔๗๓ มีโรงสี ๑๑ โรงในมณฑลพายัพและมีกำลังผลิตสีได้ ๔ หาบต่อชั่วโมง เปรียบเทียบกับโรงสีในเขตพิษณุโลกและนครสวรรค์มีโรงสีจำนวนถึง ๔๐ โรงและมีกำลังผลิตสีได้ ๑๑.๖ หาบต่อชั่วโมง (BCR 1930 : 28) อย่างไรก็ตาม มีบางท้องที่ที่ผลิตข้าวไม่พอบริโภค เช่นเมืองลำปางและมณฑลมหาธาจึงปรากฏการส่งข้าวสารมาที่สถานีรถไฟเมืองลำปางและเคนชัย

กิจการโรงสีไฟเป็นกิจการที่ต้องใช้เครื่องจักร ใอน้ำคั้งนั้นผู้ดำเนินการโรงสีระยะแรก ๆ จึงเป็นพ่อค้าคั้งเดิมที่มีทุนเช่นโรงสีไฟฟ้ายามของกลุ่มพ่อค้าคนจีนในเมืองเชียง-

ใหม่ซึ่งมีนายภูเทิ้ม แซ่ลิ้ม(กัณฑ์ตระกูลลินพิศาล)* เป็นผู้จัดการ พ่อค้ากลุ่มนี้ไ้ร่วมทุนกันซื้อ โรงเลื่อยเก่าของหลวงนิกรจีนกิจ และใช้หม้อไอน้ำเครื่องเดียวกันสี่ข้าวขายสลัมกันไปกับการ เลื่อยไม้ โรงสีในเมืองเชียงใหม่ที่เปิดดำเนินการในระยะต้นทศวรรษที่ ๒๔๖๐ ใ้แก่โรงสี ไฟหนองประทีปสถานีรถไฟเชียงใหม่ของนายเตี้ยม แซ่คัง(กัณฑ์ตระกูลคนานนท์) โรงสีบ้านฮ่อ ถนนเจริญประเทศของหลวงโยนการพิจิตร(บันโหย อุปโยคิน)(เขียร ลินพิศาล, สัมภาษณ์)

ข้าวเปลือกที่นำมาสีเป็นข้าวที่พ่อค้าซื้อมาจากชาวนา และจากเจ้าของที่นาซึ่งมีอยู่ ฉางอยู่ในบ้าน นอกจากนี้จะมีพ่อค้าวัวควงที่บรรทุกข้าวมาขายใ้แก่โรงสีในเมือง ข้าวที่สีแล้ว นำออกขายทั้งในเมืองและ ส่งไปขายที่กรุงเทพฯ พ่อค้าท้องถิ่นต้องเสียค่าใส่หุ้ยใ้แก่พ่อค้าที่รับซื้อ ร้อยละ ๒ และพ่อค้ารับซื้อข้าวในกรุงเทพฯแจ้งราคาข้าวมาทางรถไฟทุกเที่ยวใ้พ่อค้าท้องถิ่นทราบความเคลื่อนไหวของราคาข้าวและกำหนดราคารับซื้อข้าวใ้เหมาะสมแต่เมื่อราคาข้าว ตกต่ำในทศวรรษที่ ๒๔๗๐ โรงสีหลายแห่งต้องเลิกกิจการ เช่น โรงสีฟ้าฮ่อมของนายภูเทิ้ม แซ่ลิ้ม

ข้าวสารที่ส่งออกจากภาคเหนือทางรถไฟในระหว่าง พ.ศ. ๒๔๖๖-๒๔๗๕ ทั้งหมด ออกจากเมืองเชียงใหม่ จนกระทั่งปี ๒๔๘๐ จึงมีรายงานการส่งข้าวทางรถไฟออกจากสถานี เมืองลำพูน เคนชัย และลำปาง สำหรับลำปางแม้ว่าผลิตข้าวไม่พอบริโภค แต่เนื่องจาก เป็นศูนย์กลางการค้าของเขตเชียงใหม่และอำเภอพะเยา ลำปางจึงเป็นแหล่งค้าข้าวที่สำคัญ อีกแห่งหนึ่ง แต่โรงสีเปิดดำเนินการในระยะแรกน้อยมาก ในระยะหลังสงครามโลกครั้งที่ ๑ ประมาณปี พ.ศ. ๒๔๖๕ ลำปางมีโรงสีข้าวเพียง ๑ โรง และสี่ข้าวเหนียวขายในท้องถิ่น โดยใ้ข้าวเปลือกมาจากเชียงใหม่ บางส่วนส่งขายกรุงเทพฯ เพื่อส่งออกไปยังตลาดฮ่องกง บางเวลา เช่น ก่อนเทศกาลตรุษจีน ก่อนสงครามโลกครั้งที่ ๒ เมืองลำปางมีโรงสีอยู่เพียง

* นายภูเทิ้ม แซ่ลิ้ม เป็นพ่อค้าคนจีนที่อพยพมาจากมณฑลกว่างคุง มาถึงเชียงใหม่ประมาณ พ.ศ. ๒๔๕๐ เริ่มต้นเป็นลูกจ้างของนา ต่อมาลงทุนค้าขายของตัวเอง แต่ไม่เคยค้าขายทาง เรือเพราะทุนน้อย ระหว่างนั้นใ้คู่ผูกขาดท่าขนมจีนอับขาย จากนั้นจึง เข้าทุนกับพ่อค้าคนจีน ักวกันทำโรงสีมือ

๒ โรง (สงวน คุสุวรรณ, สัมภาษณ์) ต่อมาพ่อค้าในเมืองลำปางที่ต้องการดำเนินกิจการ โรงสีต้องไปตั้งโรงสีในเขตเมืองเชียงใหม่และพะเยา โดยเฉพาะในระยะหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ ส่วนใหญ่เจ้าของโรงสีจากเมืองลำปางจะสะสมทุนมาจากการค้าขายของชำ และเป็นคนจีนไหหลำ (ทิวหง แซ่เคี้ยว, สัมภาษณ์) ยกตัวอย่างเช่น โรงสีไพฑูรย์เจริญพานิช ของตระกูลศรีสมิต โรงสีเล่าเลี้ยงก็ ของตระกูลเหล่าธรรมทัศน์และเหล่าประภัสสร (ทะเบียนพาณิชย์ หจ.ล.ป. ๓,๔)

ต้นทุนข้าวสารหนึ่งกระสอบในระยะก่อนสงครามโลกครั้งที่ ๒ ที่เมืองลำปาง มีดังนี้

ค่าข้าวเปลือก	๐.๘๘ - ๑.๕๐ บาท
ค่ากระสอบ	๐.๐๗ - ๐.๑๐ บาท
ค่าสี	๐.๕๐ บาท
ค่าขนส่ง (ลำปาง-กรุงเทพ)	๐.๗๐ - ๐.๘๐ บาท
รวมต้นทุนประมาณ	๒.๑๕ - ๒.๘๐ บาท

ส่วนราคาข้าวสารพ่อค้าจะตั้งให้สูงกว่าต้นทุนประมาณ ๑๐ - ๑๕ เปอร์เซ็นต์หรือราคากระสอบ(๑๐๐ กิโลกรัม)ละ ๒.๘๗ - ๓.๓๓ บาท (สงวน คุสุวรรณ, สัมภาษณ์)

๒. โรงเลื่อย

ก่อนสงครามโลกครั้งที่ ๒ โรงเลื่อยจักรในเมืองเชียงใหม่มีจำนวนน้อยมากเนื่องจากไม้ส่วนใหญ่ถูกส่งไปเลื่อยที่โรงเลื่อยของบริษัทป่าไม้ตะวันตกในกรุงเทพฯ ไม้สำเร็จรูปที่ใส่สอยในท้องดินส่วนใหญ่เป็นไม้จากโรงเลื่อยมือ เอกสารกงศุลอังกฤษ (BCR 1931:27) ระบุว่าในปี พ.ศ. ๒๔๗๓ อุตสาหกรรมโรงเลื่อยในภาคเหนือถูกกระตุ้นจากการที่รัฐบาลอนุญาตให้คนในท้องถิ่นทำป่าไม้ได้ในเขตป่าไม้ที่ระยะเวลาสัมปทานสิ้นสุดลงแล้ว ขณะนั้นมีโรงเลื่อยที่เมืองลำปาง ๒ โรง เมืองเชียงใหม่ ๓ โรง โรงเลื่อยจักรแห่งแรกในเมืองเชียงใหม่เป็นของหลวงนิกรจีนกิจ (หมา นิกรพันธุ์) และโรงเลื่อยของหมอสอนศาสนาอีกโรงหนึ่ง ต่อมากลุ่มพ่อค้าคนจีนกลุ่มหนึ่งซื้อกิจการของหลวงนิกรจีนจิมดำเนินการ โดยมอบให้นายภูเขียว แซ่ลิ่ม เป็นผู้จัดการ (เขียว ลินพิศาล, สัมภาษณ์) โรงที่สามคือโรงเลื่อยไม้หมอน

(สำหรับวางทางรถไฟ) รวมเป็น ๓ โรง

กิจการโรงเลื่อยในภาคเหนือเป็นกิจการที่ขยายตัวช้าๆ ที่ภาคเหนือเป็นแหล่งไม้ของประเทศ สาขาประการแรกก็คือ โรงเลื่อยท้องถิ่นประสมปัญหาขาดแคลนไม้ส่งเข้าโรงเลื่อย ทั้งนี้เพราะไม้ที่ไคมาเป็นไม้เหลือจากการสัมปทานของบริษัทป่าไม้ตะวันตกหรือเรียกว่าไม้ล้างป่าและไม้จำนวนมากจากการสัมปทานนั้นถูกส่งไปแปรรูปในโรงเลื่อยกรุงเทพฯ มาแล้ว สาขาประการที่สอง ความต้องการไม้แปรรูปในท้องถิ่นมีไม่สูงเพราะการก่อสร้างอาคารและที่อยู่อาศัยมีไม่มากนัก และสาขาประการสุดท้ายคือในระยะแรกโรงเลื่อยมียังเปิดดำเนินการทั่วไป ฉะนั้นจึงมีไม้แปรรูปในตลาดเพียงพอลอยู่แล้ว กระทั่งเจ้าของโรงเลื่อยยังคงส่งไม้ไปขายตลาดกรุงเทพฯ เพื่อระบายสินค้า

ในการดำเนินงานต่อมา พ่อค้าคนจีนที่รับช่วงต่อจากหลวงนิกรจีนกิจแก้ปัญหามาไม้พออนโรงเลื่อยด้วยการขอสัมปทานไม้เองพร้อมกับรับเหมางานก่อสร้างอาคารของราชการในเมืองเชียงใหม่ นอกจากนี้ก็ส่งไม้แปรรูปไปขายกรุงเทพฯ โดยทางรถไฟ (เพิ่งอ้าง) กำไรจากกิจการโรงเลื่อยนั้นส่วนหนึ่งไคมาจากผลต่างระหว่างการแลกเปลี่ยนเงินบาทกับเงินรูปีเช่นเดียวกับการซื้อขายสินค้าอื่น ๆ ของพ่อค้าคนจีนในภาคเหนือ ในระยะที่ระบบการเงินของภาคเหนือยังมีเงินสองสกุลใช้ปะปนกันโดยเงินรูปีมีค่าน้อยกว่าเงินบาทและเงินบาทก็เป็นที่ยากคนนั้น พ่อค้าไม้และเจ้าของโรงเลื่อยจ่ายค่าแรงและซื้อไม้ด้วยเงินรูปี ในขณะที่ขายไม้และรับเหมาก่อสร้างด้วยเงินบาท ฉะนั้นถ้าอัตราแลกเปลี่ยนเป็น ๕๐ สตางค์ต่อ ๑ รูปี เมื่อพ่อค้าซื้อไม้หรือจ่ายค่าแรงไป ๑ รูปี แต่กลับขายไม้หรือไคค่าจ้างจากทางราชการมา ๑ บาท พ่อค้าจะไคกำไรทันที ๕๐ สตางค์ นอกเหนือจากกำไรที่ได้ตามปกติ

๓. หัตถกรรมทอผ้า

แม้ว่าจะมีผ้าจากโรงงานที่พ่อค้าคนจีนสั่งจากกรุงเทพฯ รวมทั้งผ้านำเข้าจากพม่าที่พ่อค้าไทยใหญ่และพม่านำเข้ามาขายแข่งขันกับผ้าทอพื้นเมืองนับตั้งแต่เปิดประเทศ พ.ศ. ๒๓๕๔ แต่ชาวบ้านในภาคเหนือก็ไม่ละทิ้งการทอผ้าดังเช่น ชาวบ้านในภาคกลางที่หันไปปลูกข้าว

ชายและซื้อผ้าสำเร็จรูป ทั้งนี้เพราะก่อนทางรถไฟมาถึงภาคเหนือ การค้ายังไม่ขยายตัวมากนักและการผลิตพอยังชีพในภาคเหนือยังคงว่างขวางกว่าภาคกลาง ชาวบ้านในภาคเหนือจึงยังทอดผ้าความคู่ไปกับการปลูกข้าวสาลีเนื่องมาเป็นเวลานาน นอกจากนี้พ่อค้าคนจีนยังทำการค้าผ้าทอพื้นเมือง โดยรับซื้อผ้าทอจากชาวบ้านนำไปขายนอกภาคทั้งที่กรุงเทพฯ และในเขตประเทศพม่า ดังนั้นการทอดผ้าเพื่อขายในหมู่บ้านจึงยังคงว่างอยู่ตามกลางการแข่งขันกับสินค้าสำเร็จรูปจากต่างประเทศ

วัตถุประสงค์ที่ใช้ในการทอดทั้งชายและไหม โดยส่วนใหญ่ต้องนำเข้าจากต่างประเทศ พ่อค้าจีนฮั่นนำไหมกลับมาจากมณฑลยูนนาน ส่วนชายพ่อค้าคนจีนจะนำมาจากกรุงเทพฯ ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๗๕ จึงมีกลุ่มพ่อค้าท้องถิ่นซึ่งส่วนใหญ่เป็นพ่อค้าคนจีนในเมืองเชียงใหม่ร่วมกันเสนอโครงการจัดตั้งโรงงานปั่นฝ้ายและผลิตชายให้แก่รัฐบาลคณะราษฎร แต่ไม่ใ้ค่าเงิน การตามโครงการแต่อย่างใด (กจช.ศ.ร.๐๒๐๑.๓๒/๕)

การทอดผ้าเพื่อการค้าในภาคเหนือยังคงดำเนินต่อเนื่องมาแม้ว่าจะมีผ้าสำเร็จรูปราคาถูกลง เช่น ผ้าจีนญี่ปุ่นมีลวดลายและสีฉูดฉาดและสีไม่ตกมาขายแข่งขันผ้าจีนพื้นเมืองก็ตาม การลงทุนในอุตสาหกรรมทอดผ้ามีทั้งพ่อค้าคนจีน พ่อค้าพื้นเมือง พ่อค้าไทยใหญ่และพม่า ตลอดจนเจ้านายฝ่ายเหนือในเมืองเชียงใหม่ ลำพูนและลำปาง วิธีการลงทุนในอุตสาหกรรมนี้มีทั้งที่จัดตั้งเป็นโรงงานใช้แรงงานรับจ้างมาทอและวิธีที่นำชายไปแจกจ่ายให้ชาวบ้านทอเป็นผืนแล้วมาขายให้แก่เจ้าของชาย แรงงานที่เข้ามาทำการผลิตทั้งหมดเป็นแรงงานในภาคเกษตรกรรม ซึ่งยังคงอาศัยและเลี้ยงชีพอยู่ในภาคเกษตร มิได้เป็นแรงงานรับจ้างที่เป็นอิสระจากภาคเกษตร ดังนั้นภาคเกษตรจึงได้สนองแรงงานราคาถูกลงแก่การผลิตสินค้าที่ลดกรรมเพื่อการค้าให้แก่พ่อค้า

บทบาทของพ่อค้าในอุตสาหกรรมทอดผ้าเป็นสาเหตุที่สำคัญประการหนึ่งที่ทำให้การทอดผ้าในชนบทภาคเหนือยังคงสืบต่อมาจนถึงปัจจุบัน รายงานการสำรวจชนบทครั้งที่ ๒ เมื่อพ.ศ. ๒๔๗๖ โดยแอนครูส์ (๒๔๗๖) : ๑๘๑ - ๑๘๒) รายงานว่าการทอดผ้าขึ้นเพื่อขายในเมืองเชียงใหม่และลำพูนมีจำนวนเป็นพัน ๆ ราย อย่างไรก็ตามวิธีการผลิตของชาวบ้านในภาคเหนือก็ไม่ได้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมมากนัก ทั้งนี้แอนครูส์ตั้งข้อสังเกตว่าช่างทอผ้าในภาค

เหนือละเลยการใช้ที่กระตุกคามแบบคนจีน ทั้งที่สามารถห่อได้มากกว่าที่ห่อผ้าแบบพุ่งกระสวย ซึ่งเป็นวิธีเก่าถึงเท่าหนึ่ง การห่อผ้าฝ้ายในภาคเหนือจึงเป็นหัตถกรรมที่พ่อค้านำไปสู่การเปลี่ยนแปลงจากการผลิตเพื่อใช้สอยภายในชุมชนมาเป็นการผลิตเพื่อขาย ในระยะก่อนสงครามโลกครั้งที่ ๒ มีพ่อค้าในเมืองหลายรายประสบความสำเร็จในกิจการค้าผ้าห่อและสามารถขยายทุนค่อเนื่องไปได้อีก เช่นที่เมืองลำพูนซึ่งเป็นเมืองที่มีชื่อในการห่อผ้าลายยกกอกก็ได้แก่ ตระกูลเทพมี ตระกูลโนตานนท์ ตระกูลอุ้นจะง่า เป็นต้น

การห่อผ้าไหมในภาคเหนือนั้นเป็นหัตถกรรมที่สามารถส่งออกเป็นสินค้าสำคัญของภาคเหนือมาเป็นเวลานาน ดังมีบันทึกรายงานการส่งออกไปขายถึงเมาระละแหม่ง ประเทศพม่า การส่งออกผ้าไหมไปขายถึงพม่าคาดว่ามีความก่อนการบันทึกของกงสุลอังกฤษเนื่องจากพ่อค้าไทยใหญ่และพม่าทำการค้าขายกันระหว่างภาคเหนือกับพม่ามาช้านาน ก่อนที่อังกฤษจะเข้ามาดำเนินกิจการป่าไม้ เมื่อศตวรรษที่ ๓-๗ จะเห็นว่าการส่งออกผ้าไหมจากภาคเหนือไปพม่าตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๕๓ มีมูลค่าไม่สม่ำเสมอมากนัก แต่ก็นับว่าเป็นสินค้าที่ส่งออกได้ต่อเนื่องอยู่เป็นเวลานานแม้ว่าการค้าทางรถไฟระหว่างภาคเหนือกับกรุงเทพฯ จะครบวงจรการค้าขายแล้ว การห่อผ้าไหมในภาคเหนือส่วนใหญ่คงอาศัยไหมดิบจากพ่อค้าจีนฮ่อ พ่อค้าผ้าไหมฮ่อไหมดิบนี้ไปแจกจ่ายให้ชาวบ้านทอเป็นผืนแล้วรับซื้อหรือจ่ายค่าแรงให้ชาวบ้าน ผลิตภณฑ์ผ้าไหมที่ส่งออกไปขายพม่ามีทั้งที่เป็นโสร่งและผ้าซิ่น ส่วนผลิตภณฑ์ที่ส่งไปขายกรุงเทพฯ และเป็นที่ยอมรับมากคือผ้าซิ่น

รัฐบาลได้เข้ามามีบทบาทในอุตสาหกรรมห่อผ้าในภาคเหนือเมื่อประมาณปี พ.ศ. ๒๔๘๐ ในสมัยที่จอมพล ป.พิบูลสงครามเป็นนายกรัฐมนตรี และมีนโยบายเศรษฐกิจชาตินิยม รัฐบาลจัดตั้งร้านไทยอุตสาหกรรมและรับซื้อผลิตภณฑ์ผ้าทอจากพ่อค้าในท้องถิ่น

ในเมืองเชียงใหม่ ตระกูลชินวัตร เป็นตระกูลเก่าแก่ที่ได้บุกเบิกการค้าผ้าไหมของภาคเหนือ ตระกูลชินวัตร มีพื้นฐานเป็นตระกูลพ่อค้าคนจีนที่อพยพมาจากเมืองจันทบุรี ต้นตระกูลคือนายอากรเส็ง (คุชุนเส็ง) และนางทองดี เมื่ออพยพมาตั้งหลักแหล่งที่เมืองเชียงใหม่ในปีพ.ศ. ๒๔๕๑ ก็ได้รับความช่วยเหลือจากหลวงนิกรจีนกิจซึ่งเป็นพ่อค้าคนจีนอาวุโสในเมือง

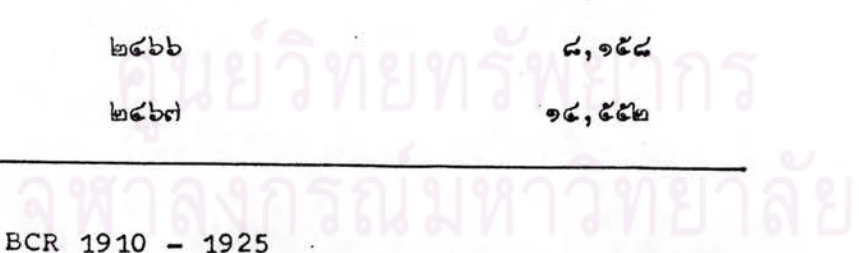
ตารางที่ ๓-๓ มูลค่าการส่งออกผ้าไหมจากภาคเหนือไปพม่า

พ.ศ. ๒๔๕๓ - ๒๔๖๘

หน่วย: ปอนด์สเตอร์ลิง

ปี	มูลค่า
๒๔๕๓	๑,๘๒๒
๒๔๕๔	๕,๘๖๖
๒๔๕๕	๓,๓๙๓
๒๔๕๖	๗,๓๖๙
๒๔๕๗	๙,๕๕๖
•	•
•	•
•	•
๒๔๖๑	๒,๗๗๙
๒๔๖๒	๔,๒๑๖
๒๔๖๓	๕,๙๐๑
๒๔๖๔	๔,๘๕๐
๒๔๖๕	๑,๒๐๐
๒๔๖๖	๘,๑๕๘
๒๔๖๗	๑๔,๕๕๒

ที่มา: BCR 1910 - 1925

เชียงใหม่ขณะนั้นให้ไปประมูลอาคารบนเบียดำเภอแม่ริม อำเภอสันทราย และอำเภอคอยสะเก๊ก ค่อมานางทองก็ถูกยิงขณะไปเก็บอาหารที่อำเภอแม่ริม นายอากรเส็งจึงย้ายไปค้าขายที่บ้านภาค คำบลสันกำแพง อำเภอสันกำแพง ในขั้นต้นทำการค้ามาค้าวางวัวต่างระหว่างเมืองเชียงใหม่กับพม่า ในระหว่างนั้นก็ได้อื้อใหม่คิมจากพม่าและพ่อค้าจีนอ่อนนำมาจ้างชาวบ้านทอเป็นโสร่งและชิ้นใหม่ลากลับไปขายพม่า ค่อมานาในรุ่นลูก คือ นายเชียง ชินวัตร ได้ค้าขายเส้นลาย สีส้อมผ้าและผ้าไหม ผ้าฝ้าย โดยการจ้างทอกับครัวเรือนในเขตอำเภอเมืองและอำเภอสันกำแพง เชียงใหม่ จนต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๗๕ นางเข็มทอง โอสถาพันธุ์และนางสาวจันทร์สม ชินวัตร บุตรสาวของนายเชียง ได้จัดตั้งโรงงานทอผ้าซึ่งใช้ที่กระทูกแทนที่ที่ทุ่งกระสวยขึ้นภายใต้การควบคุมของกองอุตสาหกรรม กระทรวงเศรษฐการ (หนังสืองานศพ นายเชียง ชินวัตร ๒๕๒๖) การใช้ที่กระทูกนี้ถือได้ว่าเป็นเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้ตระกูลชินวัตรเปลี่ยนการทอผ้าใหม่จากการผลิตในครัวเรือนมาเป็นการผลิตในโรงงานได้ ปัจจุบันนี้คนในรุ่นอายุที่ ๓ และ ๔ ก็ยังคงสืบทอดและดำเนินกิจการค้าผ้าไหมของตระกูลอยู่ตลอดมา

นอกจากพ่อค้าคนจีนแล้ว เจ้านายฝ่ายเหนือในเมืองลำพูนและลำปางบางสายก็ทำการค้าผ้าไหม แต่มักจะไม่ได้ขยายการลงทุนให้เป็นกิจการค้าขายเท่ากับพ่อค้าคนจีน เพียงแต่ผลิตใช้ภายในคุ้มเจ้าและเหลือขายบ้างเล็กน้อย อย่างไรก็ตามเจ้านายในคุ้มเมืองลำพูนถือว่าได้เป็นผู้คิดค้นริเริ่มทอผ้าขึ้นลายยกดอกที่พ่อค้าผ้าอื่น ๆ นำมาเป็นต้นแบบทอความจนผ้าขึ้นลำพูนมีชื่อเสียง (สุข เทพมณี, สัมภาษณ์) นอกจากนี้ก็มีเจ้าบุญวาทย์มานิตวงศ์ เจ้าผู้ครองนครลำปางองค์สุดท้าย ได้จัดตั้งโรงงานทอผ้าที่มีคนงานรับจ้างประจำถึง ๔๐ คน สามารถผลิตผ้าขึ้นได้คุณภาพดีและเป็นที่ยอมรับของตลาดกรุงเทพฯ (กจช.ร.๖ ม.๒๗/๑๐)

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า การทอผ้าในภาคเหนือในช่วงทศวรรษที่ ๒๔๕๐ - ๒๔๘๐ ยังคงลักษณะการผลิตหัตถกรรมในหมู่บ้านที่ชาวบ้านใช้เทคนิคการผลิตเก่าแก่และเปลี่ยนแปลงมาเป็นเพียงการใช้ที่กระทูก แรงงานส่วนใหญ่ก็ยังคงเป็นแรงงานในภาคเกษตรที่ทอผ้าเพื่อหาเงินเพิ่ม โดยเพียงแต่มีความต้องการของตลาดทั้งภายในภาคและนอกภาค และมีพ่อค้าเป็นผู้นำเอาผลิตภัณฑ์ออกไปขายนอกหมู่บ้านเท่านั้น การทอผ้าเพื่อขายในภาคเหนือยังคงรักษาความสัมพันธ์ทางการผลิตข้างต้นคือพ่อค้าเข้าไปจัดการระบบแรงงานให้ผลิตสินค้าที่คน

ต้องการ โดยแรงงานยังคงพึ่งพิงการผลิตในภาคเกษตร ไม่ใช่แรงงานที่หลุดออกจากภาคเกษตร และเลี้ยงชีพอยู่ได้ด้วยการจ้างแรงงาน การผลิตหัตถกรรมเพื่อการค้าในภาคเหนือทั่วไปอาศัยแรงงานประเภทนี้ในการผลิตและสะสมกำไรตลอดมาตั้งแต่การผลิตเพื่อใช้สอยในชุมชนถูกแทรกแซงด้วยการค้า การผลิตก็ยังคงลักษณะการผลิตสินค้าหัตถกรรมระดับหมู่บ้านไม่ได้เปลี่ยนแปลงไปสู่การผลิตด้วยเครื่องจักรที่ซับซ้อน หรือมีการพัฒนาอุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้อง เช่น โรงงานปั่นฝ้ายหรือผลิตผ้า คงมีแค่เพียงโรงงานต่อเนื่องที่การค้าเน้นการไม่ซับซ้อนเช่น โรงงานย้อมผ้าและผ้า

การแข่งขันระหว่างกลุ่มทุนในภาคเหนือ

ระบบทุนในภาคเหนือเริ่มขยายตัวและสร้างรากฐานในระบบเศรษฐกิจภาคเหนือ นับตั้งแต่มีการลงทุนของบริษัททำไม้อังกฤษ การค้าของพ่อค้าคนจีนที่เข้ามาควบคุมการค้าภายในภาคและระหว่างภาคเหนือกับกรุงเทพฯ และการผูกขาดเก็บภาษีในท้องถิ่น การแทรกแซงและรวบรวมอำนาจทางเศรษฐกิจการเมืองของรัฐบาลกรุงเทพฯ ในระหว่างที่มีการเปลี่ยนแปลงในระบบเศรษฐกิจอย่างค่อนเนื่องนี้กลุ่มทุนดั้งเดิมคือกลุ่มเจ้านายฝ่ายเหนือซึ่งเคยเป็นผู้ควบคุมระบบเศรษฐกิจในอดีตเริ่มตระหนักถึงความไม่มั่นคงทางเศรษฐกิจการเมือง ทั้งนี้เพราะถูกสิทธิรอนอำนาจทั้งทางการเมืองและเศรษฐกิจ รัฐบาลกรุงเทพฯ เพียงแค่แบ่งรายได้จากค่าคอมมิสชั่นและเงินรายปีให้แก่เจ้านายสายตรงของเจ้าผู้ครองนครเท่านั้น ดังนั้นกลุ่มเจ้านายเหนือที่มีทุนอยู่จึงต้องปรับตัวเข้ากับการเปลี่ยนแปลงนี้โดยลงทุนในกิจการบางประเภท เช่น คลาสสิก กิจการยาสูบ ทอผ้า การบุกเบิกที่นา แต่การค้าเน้นกิจการเพื่อแสวงหากำไรและส่วนเกินทางเศรษฐกิจนี้ยังคงอยู่ในลักษณะของการให้เช่า เช่น ให้เช่าที่นา เช่าที่ขายของในตลาด เช่าห้องแถว แต่เจ้าจะไม่ประกอบธุรกิจการค้าแบบซื้อมาขายไป ซึ่งมีพ่อค้าคนจีนควบคุม

อย่างไรก็ตามกิจการที่เจ้านายฝ่ายเหนือดำเนินการนั้นส่วนใหญ่มักจะไม่ประสบความสำเร็จ ต้องหันไปพึ่งเงินกู้จากพ่อค้าคนจีน ครั้นเมื่อกิจการนั้นขาดทุนมากขึ้นก็ยิ่งไม่มีเงินชำระเงินกู้ จนกระทั่งสูญเสียกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินให้แก่พ่อค้าคนจีน นอกจากนี้กรรมสิทธิ์ในทรัพย์สิน

สินบางส่วนก็เปลี่ยนไปเป็นของพ่อค้าคนจีนเนื่องจากเจ้ามักบริโภคน้ำและใช้จ่ายฟุ่มเฟือยจนกระทั่งต้องขายทรัพย์สินไปในราคาถูกหรือไม่สามารถชำระเงินกู้ได้จึงเสียหลักทรัพย์สินให้แก่พ่อค้าคนจีนที่ออกเงินกู้

นอกจากกลุ่มเจ้าแล้วกลุ่มพ่อค้ารุ่นใหม่ที่ไม่ใช่คนจีน อันได้แก่พ่อค้าพื้นเมือง พ่อค้าคนไทยภาคกลาง ก็ได้พยายามหาช่องทางที่จะเข้ามาแสวงหาความมั่งคั่งในระบบเศรษฐกิจภาคเหนือในช่วงก่อนสงครามโลกครั้งที่ ๒ พ่อค้ากลุ่มนี้มีบทบาทเข้าไปบุกเบิกกิจการใหม่เช่น กิจการยาสูบและการค้า เป็นต้น

การแข่งขันระหว่างกลุ่มทุนต่าง ๆ ในภาคเหนือในระยะก่อนสงครามโลกครั้งที่ ๒ ไม่มีลักษณะที่ชัดเจน ตรงข้ามกลับมีลักษณะพึ่งพาสนิทสนมกัน เช่น พ่อค้าคนจีนตั้งเค็มและรุ่นใหม่ต่างยกย่องและพึ่งพิงเจ้าเนื่องจากเจ้ายังเป็นกลุ่มผูบริโภคน้ำที่มีอำนาจซื้อสูงกลุ่มหนึ่งในเมือง แต่พบว่าตลอดช่วงที่มีการเปลี่ยนแปลงภายในระบบเศรษฐกิจอย่างต่อเนื่องกัน พ่อค้าคนจีนไม่แสดงความพยายามที่จะครอบครองและสะสมทรัพย์สินของกลุ่มทุนเก่าในหมู่เจ้าอยู่ตลอดเวลา โดยเฉพาะความพยายามจากฝ่ายพ่อค้าคนจีนตั้งเค็มซึ่งพื้นฐานของทุนที่มั่นคงและมีศักยภาพที่จะดึงดูดความมั่งคั่งไปจากกลุ่มทุนอื่น ๆ

ในส่วนที่จะกล่าวต่อไปเป็นตัวอย่างของกิจการที่กลุ่มทุนอื่น ๆ ได้พยายามที่จะแข่งขันกับกลุ่มพ่อค้าคนจีนในการสะสมทุนเบื้องต้น แต่ในบางกิจการก็จะไม่มีความเกี่ยวข้องหรือแข่งขันกันเช่นกิจการยาสูบ แต่ในค่านที่เกี่ยวกับที่ดินทั้งในเมือง กลุ่มเจ้าและกลุ่มพ่อค้าคนจีนทำการแข่งขันกันอย่างชัดเจนเฉพาะในกรณีตลาดสดซึ่งเกี่ยวข้องโดยตรงกับการค้าในเมือง ส่วนการแสวงหาที่ดินในชนบทนั้นแม้จะไม่มีการแข่งขันชัดเจนแต่ต่างก็มีวิธีการแสวงหาของแต่ละกลุ่ม กลุ่มเจ้ามักใช้วิธีการซุกเหมืองฝาย ส่วนกลุ่มพ่อค้าคนจีนใช้วิธีการออกเงินกู้ซึ่งจะได้กล่าวโดยละเอียดต่อไป

๑. กิจการยาสูบ

ในระหว่างที่การค้าชายแดนระหว่างภาคเหนือกับพม่ายังรุ่งเรืองนั้น ยาสูบพันธุ์

พื้นเมืองเป็นสินค้าโภคภัณฑ์ที่สำคัญซึ่งส่งออกไปพม่านอกเหนือไปจากข้าวและน้ำตาล การปลูกยาสูบพันธุ์เวอร์จิเนียนั้นเพิ่งเริ่มปลูกอย่างกว้างขวางเมื่อรัฐบาลขึ้นภาษีนำเข้ายาสูบจากต่างประเทศในปี พ.ศ. ๒๔๗๗ จากหามละ ๒๕.๖๖ บาทเป็นหามละ ๗๔.๙๒ บาท (เสาวนิตศิริวรรณ ๒๕๒๔ : ๑๙ - ๒๔) ต้นทุนใบยาสูบที่ส่งมาจากอเมริกาเมื่อรวมภาษีและค่าขนส่งจึงสูงมาก ดังนั้นบริษัทบริติช อเมริกัน โทแบคโค (บี เอ ที) ซึ่งผูกขาดการผลิตบุหรี่เวอร์จิเนียในประเทศจึงสนับสนุนการปลูกยาสูบเวอร์จิเนียอย่างจริงจังในภาคเหนือในระยะต้นกลุ่มทุนที่เข้ามาดำเนินการในกิจการโรงบ่มใบยา ได้แก่กลุ่มเจ้าพ่อค้าพื้นเมือง และคนไทยภาคกลาง ผู้บ่มที่เป็นพ่อค้าคนจีนในระยะต้นมีน้อยมาก (เช่น สิโรรส, สัมภาษณ์) เนื่องจากกิจการยาสูบเป็นกิจการที่ต้องเข้าไปเกี่ยวข้องกับการผลิตในชนบทและมีอัตราความเสี่ยงมากกว่าการค้าทั่วไป ผู้ที่จะดำเนินการโรงบ่มจึงต้องมีอิทธิพลบารมีและความรู้ด้านการเกษตรเพื่อควบคุมการผลิตของชาวนาให้ได้ใบยาที่มีคุณภาพดีตรงกับความต้องการของบริษัท บี เอ ที เพราะหากผลิตไม่ได้คุณภาพก็ผู้บ่มจะต้องรับผิดชอบซื้อไว้เอง การดำเนินการในลักษณะเช่นนี้พ่อค้าคนจีนส่วนใหญ่ซึ่งถนัดทำการค้าในเมืองไม่ได้ให้ความสนใจและกลายเป็นช่องว่างให้พ่อค้าพื้นเมืองและเจ้าใต้เข้ามาสะสมทุนต่อไป

ผู้บุกเบิกการปลูกยาสูบและตั้งโรงบ่มในภาคเหนือได้แก่ นายประสิทธิ์ พุ่มชูศรี และเจ้าชั้น สิโรรส นายประสิทธิ์ พุ่มชูศรีนั้น เริ่มต้นจากการเป็นพนักงานของบริษัท บี เอ ที ที่ถูกส่งขึ้นมาภาคเหนือเพื่อทำการทดสอบเพาะและบ่มใบยาที่จังหวัดเชียงใหม่ ต่อมาจึงลาออกมาดำเนินการยาสูบส่วนตัว เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๕ นับว่าเป็นคนแรกสุดที่ทำกิจการยาสูบอิสระ นอกจากนายประสิทธิ์แล้วผู้บ่มรุ่นแรก ๆ รายอื่นส่วนใหญ่เป็นพ่อค้าพื้นเมือง พนักงานของบริษัทที่ลาออกมาและเจ้านายฝ่ายเหนือ ดังเช่น เจ้าชั้น สิโรรส ซึ่งเดิมเป็นข้าราชการในโรงเรียนเกษตรกรรมแม่ใจที่ได้ทดลองปลูกและบ่มใบยาจนประสบความสำเร็จ ต่อมาก็ถูกชักชวนให้เป็นผู้ดูแลและจัดการโรงบ่มของหม่อมทิพวรรณ กฤดากร ที่แม่หนองหาร อำเภอเมืองเชียงใหม่ หลังจากนั้นจึงได้ดำเนินการโรงบ่มส่วนตัวที่อำเภอจอมทอง และขยายกิจการออกไปอย่างกว้างขวาง ผู้บ่มรุ่นแรกเหล่านี้มีโรงบ่มกระจายทั่วไปในภาคเหนือ เช่น ที่เชียงใหม่มีของเจ้าราชภาคินัย นายทวี ประเสริฐกุล นายแสวง เลิศพฤษดิ์ ที่เชียงใหม่

มีของนายเกษม เมืองยศ ที่แพร่ของนายอุทัย กันตาธรรม เป็นต้น ส่วนพ่อค้าคนจีนที่ค้า-
เนินกิจการ โรงบ่มในจังหวัดเชียงใหม่ก็ได้แก่ขุนอนุพลนคร ขุนอนุพลานี้เป็นพ่อค้าคนจีนที่เคย
ซุกเหมืองฝายและมีที่นาในชนบทจำนวนมาก จึงนับเป็นพ่อค้าคนจีนคนหนึ่ง ในนอกรายที่เข้ามา
ค้าเนืองงานและสะสมทุนในภาคเกษตรในระยะก่อนสงครามโลกครั้งที่ ๒ (วาสน์ สหายทอง,
สัมภาษณ์)

การสนับสนุนให้ชาวนาปลูกยาสูบของบริษัท บี เอ ที ประสบความสำเร็จอย่างรวดเร็ว
เร็ว ทั้งนี้เพราะใช้วิธีการจัดการการผลิตที่อาศัยกลุ่มทุนท้องถิ่นเป็นผู้ดำเนินการแทนในการ
ผลิตโดยบริษัททำให้ความสนับสนุนด้านการเงิน เทคนิคความรู้ เพื่อจัดตั้ง โรงบ่มตลอดจนวิธีการ
ส่งเสริมแนะนำชาวนาให้ปลูกโคกคุณภาพดี แล้วบริษัทก็รับซื้อใบยาทั้งหมดจากโรงบ่มด้วยวิธีการ
นี้บริษัทจึงไม่ต้องคิดดอกเบี้ยของกับชาวนาโดยตรงและไม่ได้ทำให้ความสัมพันธ์ทางการผลิตใน
ชนบทเปลี่ยนแปลงไปในรูปแบบการผลิตทุนนิยมในลักษณะฟาร์มขนาดใหญ่ (Plantation)
จึงกล่าวได้ว่าทุนที่แทรกเข้าไปในภาคเกษตรกรรมยังรักษาความสัมพันธ์ทางการผลิตเดิมไว้
และแสวงหาผลผลิตส่วนเกินจากความสัมพันธ์นั้น

๒. กิจการตลาดสด

ตลาดเป็นกิจการหนึ่งที่เจ้านายฝ่ายเหนือมักลงทุนดำเนินการเนื่องจากเป็นกิจการ
ที่ค่อนข้างที่คินในย่านใจกลางเมือง ซึ่งส่วนใหญ่ก็เป็นมรดกสืบทอดของเจ้านาย เมื่อการค้า
ในเมืองขยายตัวออกไปและเกิดสถานที่ชุมนุมการค้าขายในย่านใจกลางเมือง เจ้าของที่คิน
ก็หาผลประโยชน์จากที่คินโดยสร้างแผงลอยที่นั่งและเรือนไม้ให้แม่ค้าพ่อค้ามาชุมนุมค้าขายได้
สะดวกขึ้น เจ้ามียรายได้จากค่านั่งตลาดนี้โดยมีตัวแทนออกไปเก็บค่านั่งตลาดรวบรวมมาให้
การหารายได้จากตลาดเช่นนี้มีลักษณะคล้ายกับการหารายได้จากที่นาในชนบท ต่างกันก็เพียง
เรื่องค่าเช่าโดยค่าเช่านามักเป็นผลผลิตและได้ไม่สม่ำเสมอขึ้นกับผลผลิตปีนั้น ๆ แต่ค่าเช่า
นั่งตลาดเป็นเงินและเป็นรายได้ที่แน่นอน

ด้วยเหตุนี้ตลาดเก่าแก่ใน เมืองที่มีเจ้านายเป็นกลุ่มทุนดั้งเดิมจึงมักเป็นตลาดที่เจ้า

เป็นผู้ริเริ่มก่อสร้างและดำเนินการ นอกจากเจ้าแล้วพ่อค้าพม่าหรือไทยใหญ่ซึ่งทำการค้ามา นานและ เป็นเจ้าของที่ดินบางส่วนในย่านใจกลางเมืองก็ได้จัดตั้งตลาดสดขึ้นเช่นกัน อย่างไรก็ตามใน เวลาต่อมากิจการตลาดสดเดิมทั้งที่เป็นของเจ้าหรือพ่อค้าพม่ามักเปลี่ยนกรรมสิทธิไป เป็นของพ่อค้าคนจีนหรือกลุ่มทุนใหม่ เนื่องจากเจ้าของตลาดนำไปใช้เป็นหลักทรัพย์กู้ยืมหรือ ขายทุนให้พ่อค้าคนจีน

ในเมืองเชียงใหม่ตลาดเก่าแก่ได้แก่ตลาดวโรรสหรือกาตหลวง ตลาดวโรรสเป็น ตลาดที่เจ้านายเมืองเชียงใหม่สร้างขึ้นจากสุสานเก่า เจ้าแก้ววโร (ครั้งยังเป็นเจ้าราช- วงศ์) เป็นผู้สร้างขึ้นในราวปี พ.ศ. ๒๔๕๓ ด้วยเงินทุน ๑,๘๐๐ รูปี ต่อมาขายให้แก่เจ้าอินท- วโรรสผู้เป็นพี่ชายแล้วตกเป็นของเจ้าราชวงศ์(เจ้าเลาแก้ว ณ เชียงใหม่)ผู้บุตรเมื่อเจ้าทิพย์- เนตร ชายาของเจ้าอินทวโรรสมารดาของเจ้าราชวงศ์ถึงแก่อนิจกรรมในปี พ.ศ. ๒๔๖๒ เจ้า- ราชวงศ์ไม่มีเงินจัดการพิธีศพ จึงเอาตลาดวโรรสไปจำนองกับขุนอนุสารสุนทรกิจ แต่ก็ไม่ สามารถไถ่ถอนได้ (กจช. ร.๖ ค. ๑๒.๓/๑๖) ในเมืองลำพูนก็เช่นเดียวกัน ตลาดเก่าของ เมืองเป็นกิจการของเจ้าพงษ์ชาคา ณ ลำพูน บุตรของเจ้าจักรคำขจรศักดิ์เจ้าผู้ครองนครองค์- สุกท้ายของเมืองลำพูน ส่วนในเมืองลำปางตลาดสดใจกลางเมืองเดิมชื่อตลาดทิพย์วรรณซึ่งเป็น ของเจ้าทิพย์วรรณ ณ เชียงคอง ผู้เป็นหลานของเจ้าบุญจวนท้าววงศ์มานิต เจ้าผู้ครองนครลำ- ปางคนสุดท้ายและเป็นชายาของเจ้าฟ้าพรหมลือ ณ เชียงคอง (ศักดิ์ วัฒนชัย ๒๕๑๖ : ๑๒๕) แต่ต่อมาเปลี่ยนกรรมสิทธิไปเป็นของหม่องยี่(ตันตระ กุลบริบูรณ์) พ่อค้าไม้ชาวพม่าและกัมประ โภ- ชนาคารและ เปลี่ยนชื่อเป็นตลาดบริบูรณ์ไป

๓. การบุกเบิกที่นา

การขยายตัวของการค้าข้าวในระยะหลังสงครามโลกครั้งที่ ๑ เป็นปัจจัยทางเศรษฐกิจ- กิจที่มีผลกระทบต่อภาวะเศรษฐกิจภาคเหนืออย่างมาก เพราะนอกจากชาวนาจะทำการผลิต เพื่อขายมากขึ้นแล้ว ที่นายังเป็นทรัพย์สินที่มีราคาสูงขึ้นเช่นกัน กลุ่มทุนในท้องถิ่นจึงแสวงหา ที่ดินเพื่อให้ชาวนาเช่าปลูกข้าวและได้รับผลตอบแทนจากค่าเช่าที่เป็นผลผลิต วิธีการหนึ่งในการ แสวงหาคือการระดมแรงงานชาวนาซุกเหมืองฝายเพื่อนำน้ำเข้าไปในที่ดินที่รกร้างหรือยัง ขาดแคลนน้ำใช้ในการเพาะปลูก

การชุกเหมืองฝายเป็นงานที่ต้องใช้ทุนซึ่งได้แก่เครื่องมือ ช่างและแรงงาน ดังนั้น ผู้ที่ริเริ่มชุกเหมืองฝายนอกเหนือจากมีทุนแล้วจะต้องมีอำนาจและอิทธิพลมากพอที่จะระดมแรงงานจากชาวบ้าน การระดมแรงงานจากชาวบ้านมีทั้งลักษณะที่แบ่งปันประโยชน์ร่วมกันและเป็นการใช้อิทธิพลเพื่อประโยชน์ส่วนบุคคล ในกรณีที่มีลักษณะแบ่งปันประโยชน์ร่วมกันผู้ริเริ่มจะแบ่งที่ดินให้แก่ผู้เข้าร่วมการชุกความจำนวนที่ตกลงกันเป็นการทดแทนค่าแรงงาน แต่การชุกเหมืองฝายในบางท้องที่ก่อความเดือดร้อนแก่ชาวบ้านเช่นกรณีอุปราชมืองลำพูน เกษตร ราษฎรหลายพันคนในเมืองลำพูนไปชุกเหมืองฝายในอำเภอสันกำแพง เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๒ (กจช.ร.๖ ม.๒๗/๑๑, เกิดเมธ ๒๕ มกราคม ๒๔๖๔) หรือกรณีข้าราชการผู้ใหญ่ระดับสูงใช้อิทธิพลในหน้าที่ผลักดันให้มีการชุกเหมืองฝายที่อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ เนื่องจากคนได้จับจองที่ดินในบริเวณนั้นไว้ (Anan Ganjanapan 1984 : 170 - 171) นอกจากเจ้านายฝ่ายเหนือและข้าราชการชั้นผู้ใหญ่แล้ว พ่อค้าคนจีนบางรายก็ได้ทำการชุกเหมืองฝายเพื่อครอบครองที่ดินผืนใหญ่เช่นเดียวกัน แต่ก็เป็นที่เพียงจำนวนน้อยที่เข้ามาแสวงหาที่ดินในลักษณะที่เกี่ยวข้องกับการผลิตในชนบท เช่นในเมืองเชียงใหม่ได้แก่ขุนอนุพลาและเงินแกง (Ibid : 171)

ตัวอย่างของการชุกเหมืองฝายเพื่อครอบครองที่นาของเจ้านายฝ่ายเหนือได้แก่กรณีของเจ้าแก้วนารัฐและเจ้าราชภาคินัยซึ่งได้ริเริ่มการชุกเหมืองฝายในเขตอำเภอจอมทอง เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๖๖ เหมืองแห่งนี้ยาว ๑๖ กิโลเมตร ใช้เวลาสร้าง ๗ ปี มีครอบครัวชาวนารวมลงแรงกว่า ๓๕๐ ครอบครัว ตั้งแต่ฝายนางเย็นถึงฝายสภมหลัง เมื่อชุกเหมืองเสร็จชาวบ้านได้ส่วนแบ่งครอบครัวละ ๕ ไร่ที่เหลือแบ่งให้หัวหน้าเหมืองฝายหรือแก่ฝาย ผู้ช่วยแก่ฝายย่อย ๆ คนละ ๓๐ ไร่และ ๑๐ ไร่ตามลำดับ ส่วนเจ้าแก้วนารัฐเองได้ที่นา รวมประมาณ ๓๐๐ ไร่ (Cohen 1981 : 60 - 62)

ที่นาใหม่ซึ่งเพิ่มขึ้นจากการชุกเหมืองฝายเหล่านี้เจ้าของจะนำไปให้ชาวบ้านในเขคนั้น ๆ เขาและเก็บค่าเช่าเป็นผลผลิตในอัตราที่แน่นอน การแสวงหาที่ดินของกลุ่มทุนในภาคเหนือในระยะที่การค้าข้าวขยายตัวทำให้พื้นที่เพาะปลูกของภาคเหนือจำนวนมากอยู่ในมือของผู้มีทุน จากการสำรวจชนบทครั้งแรกของศาสตราจารย์ฮิมเมอร์แมน ในปี พ.ศ. ๒๔๗๓ จึงพบขนาดที่ดินแปลงใหญ่ถึง ๑,๐๒๗ ไร่ เปรียบเทียบกับขนาดที่ดินในภาคกลาง ภาคใต้และ

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ๓๐๒ ไร่ ๕๗ ไร่ และ ๓๘ ไร่ คามล่ากัม และมีชาวนาที่ไม่มีที่ดินของตนเองร้อยละ ๒๗ (Zimmerman 1931 : 25 - 28) ในเขตเมืองเชียงใหม่ซึ่งการขยายตัวของระบบเศรษฐกิจเพื่อขยายเข้มข้นกว่าเมืองอื่นในภาคเหนือนี้พบว่าในปี พ.ศ. ๒๔๘๐ อัคราณูเซาท์กินของจังหวัดเชียงใหม่สูงถึงร้อยละ ๓๑.๖ จังหวัดลำพูนร้อยละ ๒๓.๗ แครา รวมณูเซาท์บางส่วนแล้วอัคราณูเซาท์กินจะสูงถึงร้อยละ ๔๘.๕ และ ๓๐ คามล่ากัม (Anan Ganjanapan 1984 : 182 - 183)

อัคราคาเซาท์ในภาคเหนือนิยมเก็บในอัคราครั้งหนึ่งของผลผลิตหรือระบบค้าเก็งกั๋งแก่ประมาณทศวรรษ ๒๔๖๐ เป็นต้นมา และภายหลังปี พ.ศ. ๒๔๗๓ เป็นต้นมาเจ้าของที่ดินส่วนใหญ่ได้ใช้อัคราคาเซาท์ (Ibid : 204) การคึกคักเข้าในอัคราครั้งหนึ่งของผลผลิตเป็นการหาผลประโยชน์เพิ่มของเจ้าของที่ดินจากผลผลิตที่เพิ่มขึ้นซึ่งเป็นผลจากแรงจูงใจที่เกิดจากการส่งออกข้าว (Ibid : 202)

ระบบการเงิน

ภายหลังจากที่ทางรถไฟสายเหนือมาถึงสุดที่เมืองเชียงใหม่ การค้าได้ขยายตัวอย่างรวดเร็วและส่งผลกระทบต่อให้ทั้งระบบเศรษฐกิจขยายตัว ในระยะแรกผู้ที่ต้องการเงินกู้เพื่อการลงทุนและบริโภคขึ้นอยู่กับแหล่งเงินกู้เอกชน ได้แก่พ่อค้าคนจีนคั้งเกิมที่สะสมความมั่งคั่งจากการค้าทางเรือและพ่อค้าฝรั่งทำไม้ ตระกูลพ่อค้าคนจีนคั้งเกิมที่ออกเงินกู้อ้างว่าการออกเงินกู้หรือการหากำไรจากดอกเบี้ยเป็นหนทางออกที่ดีทางเดียวของพ่อค้าคั้งเกิมที่ถูกพ่อค้าคนจีนรุ่นใหม่ซึ่งอพยพมาพร้อมการก่อสร้างทางรถไฟทำการค้าแข่งขัน จนกระทั่งรายได้จากการค้าลดน้อยลงเพราะการแข่งขันทำให้กำไรลดน้อยลง (กวาง เรียว เขียวชัย, สัมภาษณ์) ในเมืองอื่น ๆ เช่น ลำปาง ลำพูน เชียงราย ก็เช่นเดียวกันกับเมืองเชียงใหม่ กล่าวคือพ่อค้าเงินกู้ส่วนใหญ่เป็นพ่อค้าที่ร่ำรวยมาก่อนที่ทางรถไฟจะมาถึงเชียงใหม่ เช่น พ่อค้าคนจีน ผู้ประกอบการกิจการป่าไม้

แต่ในระบบการค้าและการชำระเงินระหว่างพ่อค้าในภาคเหนือกับกรุงเทพฯ ก็มีสถาบันที่มีบทบาทคล้ายสถาบันการเงินและอำนวยความสะดวกในเรื่องโอนเงินคือกรมไปรษณีย์โทรเลข

ในภูมิภาคซึ่งมีบริการการรับส่งขนานคติ ตารางที่ ๓-๘ แสดงมูลค่าการส่งและรับเงินระหว่างภาคเหนือกับกรุงเทพฯ พ.ศ. ๒๕๖๐ - ๒๕๗๕ จากตารางแสดงว่ามีการส่งเงินออกจากภาคเหนือมากกว่าการส่งเงินจากกรุงเทพฯ จึงอาจกล่าวได้ว่าบุคลากรชำระเงินระหว่างภูมิภาคกับเมืองหลวงอยู่ในลักษณะชุกชุมมาตั้งแต่อดีต เนื่องจากระบบเศรษฐกิจ สังคม และการปกครองของภูมิภาคขึ้นต่อศูนย์กลางมาโดยตลอด

ธนาคารพาณิชย์ที่ได้เริ่มเปิดดำเนินการในภาคเหนือเป็นธนาคารแรกคือแบงก์สยามกัมมาจุล (ธนาคารไทยพาณิชย์จำกัด) เปิดสาขาที่เมืองเชียงใหม่เมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๐ (ที่ทำการแห่งแรกเป็นอาคารของกรมรถไฟหลวง ตั้งอยู่บริเวณหน้าสถานีรถไฟเชียงใหม่ในปัจจุบัน) ผู้จัดการสาขาธนาคารในระยะแรกเป็นฝรั่ง ดังนั้นจึงต้องอาศัยพ่อค้าคนจีนเป็นนายหน้าหรือกัมปะโค เช่น ที่เมืองเชียงใหม่มีนายเซ่งยง พงศ์พิพัฒน์ ทำหน้าที่เป็นกัมปะโค ต่อมาเปิดสาขาที่สองในภาคเหนือที่เมืองลำปางในปี พ.ศ. ๒๕๓๓ มีหม่องยี บริบูรณ์ เป็นกัมปะโค ลักษณะการดำเนินงานของกัมปะโคธนาคารพาณิชย์ คล้ายคลึงกับกัมปะโคในกรุงเทพฯ คือ เป็นผู้พิจารณาสินเชื่อแทนธนาคารพาณิชย์ และค้ำประกันเงินกู้แก่ผู้กู้ การตั้งสถาบันการเงินในระยะแรกมีผลกระทบต่อกิจการค้าในภาคเหนืออย่างมากเพราะธุรกิจของธนาคารยังไม่เป็นที่คุ้นเคยและนิยมของคนท้องถิ่น การเติบโตของสถาบันการเงินในภาคเหนือเป็นไปอย่างช้ามากเพราะจนถึง พ.ศ. ๒๕๔๕ สาขาของธนาคารพาณิชย์ที่จัดตั้งขึ้นมีเพียง ๒ สาขา คือ สาขาธนาคารไทยพาณิชย์ในจังหวัดเชียงใหม่และลำปาง

อย่างไรก็ตามก่อนที่จะมีสาขาธนาคารพาณิชย์เปิดดำเนินการขึ้นในภาคเหนือ ก็มีสถาบันการเงินของราชการที่ได้จัดตั้งขึ้นก่อนคือพระคลังออมสิน สังกัดพระคลังมหาสมบัติ ซึ่งฝากไว้กับพระคลังจังหวัดทำหน้าที่เป็นสถาบันรับฝากเงิน ผู้ที่นำเงินมาฝากส่วนใหญ่เป็นข้าราชการมากกว่าคนทั่วไป พระคลังออมสินจัดตั้งขึ้นในภาคเหนือเป็นแห่งแรกที่เมืองแพร่ ปี พ.ศ. ๒๕๖๐ (สงวน อ้นคง ๒๕๑๖ : ๓๐ - ๓๑) เมืองลำปางและน่านปี พ.ศ. ๒๕๖๒ เมืองเชียงราย แม่ฮ่องสอนและลำพูน ปี พ.ศ. ๒๕๖๖ ส่วนจังหวัดเชียงใหม่เปิดดำเนินการเมื่อ พ.ศ. ๒๕๘๐ ในรูปของสำนักงานสาขา (เพ็ญอ้าง : ๔๘,๖๘)

ตารางที่ ๓-๘ มูลค่าการส่งและรับเงินระหว่างภาคเหนือกับกรุงเทพฯ

พ.ศ. ๒๔๖๐ - ๒๔๗๕

หน่วย: บาท

ปี	มูลค่าการส่งจ่ายเงิน จากกรุงเทพฯในภาคเหนือ	มูลค่าการส่งจ่ายเงิน จากภาคเหนือให้กรุงเทพฯ	ดุลการชำระเงิน ระหว่างภาคเหนือกับกรุงเทพฯ
๒๔๖๐	๔๗, ๖๒๔	๑๔๖, ๖๗๐	-๘๙, ๐๔๖
๒๔๖๑	๙๐, ๒๗๔	๑๕๑, ๓๖๔	-๖๑, ๐๙๐
๒๔๖๒	๙๓, ๓๘๕	๑๗๖, ๓๙๗	-๘๓, ๐๑๒
๒๔๖๓	๘๗, ๓๖๐	๒๘๘, ๔๑๖	-๑๙๑, ๐๕๖
๒๔๖๔	๖๒, ๓๘๓	๓๐๒, ๙๔๑	-๒๔๐, ๕๕๘
๒๔๖๕	๗๗, ๗๗๖	๒๖๔, ๖๖๗	-๑๘๖, ๘๙๑
๒๔๖๖	๑๓๑, ๕๒๘	๓๔๒, ๒๑๖	-๒๑๐, ๖๘๘
๒๔๖๗	๑๗๑, ๐๓๗	๓๘๖, ๐๗๗	-๒๑๕, ๐๔๐
๒๔๖๘	๑๕๕, ๘๑๑	๔๑๗, ๗๗๖	-๒๖๑, ๙๖๕
๒๔๖๙	๑๕๗, ๕๙๐	๕๕๔, ๗๘๐	-๓๙๗, ๑๙๐
๒๔๗๐	-	-	-
๒๔๗๑	๒๐๘, ๘๓๖	๑๙๙, ๑๔๒	๙, ๖๙๔
๒๔๗๒	๑๓๒, ๕๘๔	๒๗๖, ๕๘๗	-๑๔๔, ๐๐๓
๒๔๗๓	๒๕๑, ๕๐๓	๗๕๘, ๐๖๘	-๕๐๖, ๕๖๖
๒๔๗๔	๒๔๖, ๒๕๗	๗๙๖, ๒๘๑	-๕๕๐, ๐๒๔
๒๔๗๕	๒๗๓, ๖๖๕	๗๔๔, ๕๔๘	-๔๗๐, ๘๘๓

ที่มา: SYB 1921, 1925, 1933.

ทั้งนี้กล่าวมาแล้วว่าระบบการเงินในระยะก่อนสงครามโลกครั้งที่ ๒ ยังไม่มีการขยายตัวของสถาบันการเงินในรูปของธนาคารพาณิชย์มากนัก แหล่งเงินกู้ในท้องถิ่นมักเป็นผู้ที่สะสมความมั่งคั่งจากการค้าและการประกอบกิจการป่าไม้ ยกตัวอย่างเช่นในเมืองเชียงใหม่ พ่อค้าคนจีนที่ออกเงินกู้ส่วนใหญ่เป็นผู้ที่สะสมความมั่งคั่งจากการค้าทางเรือเช่นตระกูลนิมมานเหมินท์ - ชูติมา แซ่เลี้ยว วิบูลสันติ และมีพ่อค้าฝรั่งท่าไม้ที่ตั้งหลักฐานอยู่ในเมืองเชียงใหม่ เช่นตระกูลควิลเปอ (Queripel) ตระกูลแมคฟี (MacFie)

ทุนเงินกู้เดิมโค่นล้มพร้อม ๆ กับการค้าที่ขยายตัวออกไปเนื่องจากการค้าต้องการทุน แต่สถาบันการเงินยังมีน้อยและไม่อาจสนองความต้องการในท้องถิ่นได้ ผู้กู้ในระยะนั้นมีทั้งที่เป็นพ่อค้าคนจีนซึ่งส่วนใหญ่เป็นพ่อค้าคนจีนรุ่นใหม่ ชาวนาและเจ้านายฝ่ายเหนือ ผู้ต้องการสินเชื่อมีสองประเภทคือ กู้เพื่อนำไปลงทุนในกิจการค้าและอื่น ๆ ซึ่งได้แก่กลุ่มพ่อค้าคนจีนและชาวนา กลุ่มที่กู้เพื่อการบริโภคส่วนใหญ่เป็นกลุ่มเจ้าและชาวนาบางส่วน ตัวอย่างของกิจการเงินกู้ที่ดำเนินการโดยพ่อค้าคนจีน ในเมืองเชียงใหม่ ได้แก่ กิจการเงินกู้ของตระกูลชูติมา - นิมมานเหมินท์

ใน พ.ศ. ๒๔๗๗ หลวงอนุสารสุนทรได้โอนสัญญาเงินกู้ให้แก่ทางหุ้นส่วนสามัญนิติบุคคลอนุสาร เชียงใหม่ จำนวน ๑,๕๓๕ ราย คิดเป็นเงินกู้(ค่างชำระ)เป็นเงิน ๕๘๒,๖๔๑.๖๗ บาท และ ๑๖๖,๗๒๐.๓๘ รупี คิดเป็นเงินกู้ในเมืองเชียงใหม่ ๑๕๑,๔๒๐.๓๘ รупี และ ๕๕๑,๓๕๕.๖๗ บาท ส่วนที่เหลือเป็นเงินกู้ในอำเภอเมืองลำพูนและตำบลปากบอง ลำพูน เมืองพิษณุโลกและกรุงเทพฯ เมื่อพิจารณาเฉพาะเงินกู้ในเมืองเชียงใหม่ แบ่งได้เป็นเงินกู้ในเขตอำเภอเมืองคิดเป็นเงินรูปีจำนวน ๑๒๑,๗๒๑.๕๐ รупี หรือคิดเป็นร้อยละ ๗๖.๐ ของเงินกู้ทั้งหมดในสกุลรูปี และเป็นเงินบาทจำนวน ๒๗๒,๘๔๕.๓๐ บาท หรือคิดเป็นร้อยละ ๔๖.๘๓ ของเงินกู้ที่เป็นเงินบาททั้งหมด สำหรับเงินกู้ในเขตรอบ ๆ เมืองเชียงใหม่เปรียบเทียบระหว่างเงินกู้สกุลรูปีกับเงินบาทแล้ว ในเขตรอบเมืองเชียงใหม่ก็เป็นเงินรูปีเพียงร้อยละ ๑๗.๘๑ แต่ก็เป็นเงินบาทสูงถึงร้อยละ ๔๗.๗๐ ของเงินกู้ที่เป็นเงินบาททั้งหมด อำเภอที่มียอดเงินกู้สูงสุดได้แก่อำเภอสันกำแพง อำเภอแมริม ตำบลบ้านแม อำเภอเมืองและอำเภอสวรรคโลกตามลำดับ (ทะเบียนพาณิชย์เชียงใหม่ หสน.ช.ม. ๑๕) เป็นที่น่าสังเกตว่าในเขตที่มียอดเงินกู้สูงนั้นเป็น

เขตปลูกข้าวและอุตสาหกรรมของเมืองเชียงใหม่ เว้นแต่อำเภอสันกำแพงซึ่งเป็นเขตที่มีการผลิต
ในอุตสาหกรรมประเภทหัตถกรรมเพื่อการค้า (ดูตารางที่ ๓-๕)

จากกิจการเงินกู้ในนามห้างหุ้นส่วน ตระกูลสุคิมา - นิมมานเหมินท์ เคยริเริ่มก่อ
ตั้งสถาบันการเงินในท้องถิ่น ค้นคว้าความคิดมาจากการแนะนำของหลวงประดิษฐมนูธรรม
(ปรีดี พนมยงค์) เนื่องจากรู้จักใกล้ชิดกับนายแพทย์ยงค์ สุคิมา บุตรชายของหลวงอนุสาร
สุนทรและทราบว่าตระกูลนิมมานเหมินท์ - สุคิมา มีกิจการออกเงินกู้ยู่แล้วในเมืองเชียงใหม่
จึงแนะนำให้นายแพทย์ยงค์ สุคิมาและนายกี นิมมานเหมินท์ บุตรชายของหลวงอนุสารสุนทร
เปิดธนาคารท้องถิ่นขึ้นและกระทั่งได้มีการซื้อพันธบัตรรัฐบาลเตรียมการขออนุญาตจัดตั้งแล้ว
แต่เกิดสงครามโลกครั้งที่ ๒ ขึ้นก่อน การเตรียมการจึงล้มเลิกไป (ไกรสร นิมมานเหมินท์,
สัมภาษณ์) แต่เมื่อสงครามโลกสิ้นสุดลงตระกูลนิมมานเหมินท์ก็ได้เข้ามาเกี่ยวข้องกับระบบการ
เงินของภาคเหนือตลอดมาคงจะไต่ถล่าวถึงในบทความต่อไป

กิจการกู้เงินของตระกูลนิมมานเหมินท์ - สุคิมา หรือ "ห้างหุ้นส่วน" ซึ่งเป็นที่รู้จัก
ทั่วไปนั้น เป็นเพียงหนึ่งในหลาย ๆ ตระกูลที่ได้ดำเนินการสะสมทุนด้วยการออกเงินกู้ควบคุม
ไปกับการค้าขาย ในการออกเงินกู้นอกจากพ่อค้าจะไต่ถล่าวจากคอกเบี้ยแล้ว เมื่อผู้ไม่สำ-
มารดชำระได้ความสัญญาเจ้าของเงินกู้จะได้ทรัพย์สินเป็นสิ่งทดแทนซึ่งมีมูลค่ามากกว่ายอดเงินกู้
โดยเฉพาะทรัพย์สินที่เป็นที่ดินซึ่งมีราคาเพิ่มขึ้นอยู่ตลอดเวลา เนื่องจากการขยายตัวของประ-
ชากรและเมืองได้ทำกำไรแก่เจ้าของที่ดินในระยะยาว ทั้งเป็นที่ทราบกันทั่วไปว่าตระกูลพ่อค้า
ที่ออกเงินกู้เป็นเจ้าของที่ดินขนาดใหญ่หลายแปลงในตัวเมืองเชียงใหม่ ทั้งที่ดินในย่านการค้า
ใจกลางเมือง และที่ดินในบริเวณชานเมือง เจ้าของที่ดินเหล่านั้นนิยมการให้เช่าที่ดินก่อสร้าง
อาคารพาณิชย์หรืออื่น ๆ มากกว่าการลงทุนก่อสร้างเอง

พ่อค้าออกเงินกู้ส่วนใหญ่ยังคงประกอบอาชีพค้าขายควบคู่ไป ไม่ได้เลิกการค้าและ
ออกเงินกู้เพียงกิจการเดียวแต่อย่างใด

ตารางที่ ๓-๔ บัญชีเงินกู้ของกระทรวงศึกษาธิการ - นิมนานเหมินท์ พ. ศ. ๒๔๗๗

ภูมิภาค	ยอดคงชำระ	
	รูป	บาท
อำเภอเมือง เชียงใหม่	๑๒๑,๗๒๑.๕๐	๒๗๒,๘๘๘.๓๐
อำเภอสันกำแพง	๑๐,๑๓๖.๕๓	๘๕,๘๘๒.๓๖
อำเภอสารภี	๓,๘๔๖.๒๐	๔๖,๘๖๒.๖๐
อำเภอหางดง	๑,๘๓๕.๑๒	๒๗,๐๕๐.๔๑
ตำบลลานแม่ อำเภอเมืองเชียงใหม่	๓,๒๐๗.๑๐	๔๓,๘๖๔.๘๐
อำเภอสันมหาพน	๔๑๕.๐๐	๔,๒๕๑.๗๑
อำเภอแมริม	๑๐,๑๘๘.๐๓	๕๑,๑๐๒.๖๒
อำเภอสันทราย	-	๖,๖๕๖.๐๐
อำเภอคอกยสะเก็ก	-	๒,๒๐๐.๐๐
อำเภอจอมทอง	-	๘๘๘.๘๗
อำเภอฝาง	-	๔๔๐.๐๐
อำเภอเมืองลำพูน	๑๓,๘๐๐.๐๐	๒๑,๐๒๖.๐๐
ตำบลปากบอง อำเภอป่าซางลำพูน	๑,๕๐๐.๐๐	-
พิษณุโลก	-	๖,๕๐๐.๐๐
กรุงเทพฯ	-	๓,๗๕๖.๐๐
รวม	๑๖๖,๗๒๐.๓๘	๕๘๒,๖๔๑.๖๗

ที่มา: ทะเบียนทานิชย์เชียงใหม่ หสน.ช.ม. ๑๘ หสน.อนุสาร เชียงใหม่

สรุป

การค้าในภาคเหนือขยายตัวไปพร้อมกับการก่อสร้างทางรถไฟสายเหนือ ทั้งนี้ เนื่องจากต้นทุนการขนส่งสินค้าลดลง และใช้เวลาในการขนส่งและเดินทางน้อยกว่าการค้าทางเรือ สินค้าสำเร็จรูปต่างประเทศได้กระจายจากกรุงเทพฯสู่ภาคเหนือเพิ่มขึ้นทั้งปริมาณและจำนวน แหล่งผลิตสินค้าตลาดภาคเหนือซึ่งเคยเป็นตลาดสินค้าสำเร็จรูปของอังกฤษจึงมีสินค้าจากประเทศอื่น ๆ เข้ามาแข่งขัน ขณะเดียวกันสินค้าส่งออกจากภาคเหนือก็ได้เพิ่มประเภทมากขึ้นจากสินค้าของป่าเป็นผลผลิตจากชาวบ้านที่ผลิตเพื่อขายและสนองตอบความต้องการของตลาด เช่น ข้าว สุกกร รวมถึงการผลิตหัตถกรรมเช่นการทอผ้าก็ถูกการค้ากระสุนให้ชาวบ้านผลิตเพื่อขายแทนการผลิตที่มุ่งใช้สอยในชุมชน ในกระบวนการเปลี่ยนแปลงจากการผลิตเพื่อยังชีพไปสู่การผลิตเพื่อขายนี้ พอค้าไค่เข้ามามีบทบาทที่สำคัญยิ่งในฐานะที่เป็นผู้เชื่อมโยงและชักนำให้การผลิตสอดคล้องกับความต้องการ ของตลาด

ท่ามกลางการขยายตัวของการผลิตเพื่อขายนี้ ชนชั้นนายทุนพอค้าไค่ก่อรูปขึ้นและประกอบด้วยพอค้าคนจีนคังเคิม พอค้าคนจีนรุนโหม พอค้าพื้นเมือง พอค้าคนไทยภาคกลาง พอค้าไทยใหญ่และพม่า พอค้าแขกและมุสลิม และกลุ่มทุนเก่าที่เป็นเจ้านายฝ่ายเหนือ เป็นต้น ในการก่อรูปของชนชั้นนี้มีการแข่งขันระหว่างพอค้ากลุ่มต่าง ๆ ภายใน คังเคิมเช่นการแข่งขันระหว่างพอค้าคนจีนคังเคิมกับพอค้าคนจีนรุนโหม พอค้าคนจีนกับเจ้านายฝ่ายเหนือ

การสะสมทุนขั้นต้นของชนชั้นนายทุนพอค้าภาคเหนือนี้ตั้งแต่ทางรถไฟมาถึงเมืองเชียงใหม่และก่อนสงครามโลกครั้งที่ ๒ (พ.ศ. ๒๔๖๔ - ๒๔๘๔) อาจกล่าวได้ว่าเป็นช่วงเวลาที่น่าายทุนพอค้ามีเสรีภาพและโอกาสอย่างเต็มที่ในการสะสมทุนผ่านการค้า การออกเงินกู้ การแสวงหาที่ดินและครอบครองที่ดินผืนใหญ่ และแม้กระทั่งการค้าฝิ่นเถื่อน การปรับปรุงและก่อสร้างโครงสร้างเศรษฐกิจพื้นฐาน เช่น การสร้างทางรถไฟ ถนน บริการของรัฐอื่น ๆ ได้สร้างโอกาสให้นายทุนพอค้าคังเคิมสามารถนำทุนที่สะสมไว้แต่เดิมนำไปใช้ในการลงทุนกิจการใหม่ ๆ เช่น อุตสาหกรรมขั้นต้นที่ทดแทนการนำเข้าและเพื่อการส่งออกไปขายนอกภาค และได้ให้นำเอานายทุนพอค้ารุนโหมที่มีเครือข่ายการค้าที่ดีในกรุงเทพฯ เข้ามาสะสมทุนในภูมิภาคนี้โดย

แทรกเข้าไปในการค้าระดับเมืองและชนบท ส่วนกลุ่มพ่อค้ารุ่นเก่าได้แก่พ่อค้าไทยใหญ่ที่ถูกผลักดัน
ออกสู่การผลิตภาคเกษตรไป

ชาวบ้านในชนบทถูกดึงเข้าสู่การผลิตเพื่อขายในฐานะแรงงานราคาถูกที่ถูกผูกพันอยู่กับ
ชุมชนหมู่บ้าน ระบบเศรษฐกิจเงินตราและการแลกเปลี่ยนได้ดึงเอาผลิตผลส่วนเกินไปจาก
ชนบท ทั้งในฐานะที่เป็นผู้ผลิตและผู้บริโภคสินค้า ในกระบวนการเปลี่ยนแปลงทั้งระบบชาว
บ้านจึงเสมือนถูกกำหนดโดยกลไกตลาดและพ่อค้า

ระบบการค้าไม่ได้เข้าไปเปลี่ยนแปลงระบบเศรษฐกิจในหมู่บ้านมากนัก ตรงข้าม
กลับได้อาศัยสภาพเศรษฐกิจหมู่บ้านที่มีลักษณะพึ่งตนเองได้เป็นเงื่อนไขให้แก่การผลิตสินค้าหัตถ-
กรรม การปลูกพืชไร่ป้อนโรงงาน แต่ขณะเดียวกันชาวบ้านก็เริ่มพึ่งพาสินค้าจากตลาดและ
พ่อค้ามากขึ้น

ความสัมพันธ์ระหว่างพ่อค้าท้องถิ่นกับรัฐส่วนกลางมีผลในทางบวก กล่าวคือ นโยบาย
เศรษฐกิจชาตินิยมไม่ได้กระทบกระเทือนการสะสมทุนขั้นต้นของนายทุนพ่อค้าแต่อย่างใด

กล่าวโดยสรุปแล้วในระยะก่อนสงครามโลกครั้งที่ ๒ ชนชั้นนายทุนพ่อค้าภาคเหนือ
ได้อาศัยเงื่อนไขทางเศรษฐกิจสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปสร้างฐานเศรษฐกิจให้มั่นคงยิ่งขึ้นโดย
ผ่านการลงทุนในช่องทางใหม่ ๆ ขณะเดียวกันพ่อค้ารุ่นใหม่นี้ก็ได้เริ่มสะสมทุนในช่วงเวลา
เดียวกัน โดยมีชาวบ้านในชนบทเป็นกลุ่มที่ผลิตส่วนเกินทางเศรษฐกิจให้แก่การสะสมทุนขั้นต้น
นั้น

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย